CENTRUL DE RESURSE JURIDICE

PROGRAMUL DE COOPERARE ELVEȚIANO-ROMÂN
SWISS-ROMANIAN COOPERATION PROGRAMME

Analiză comparativă a manualelor de Cultură Civică

(realizată pentru Centrul de Resurse Juridice de Andrei Zlătescu)

Realizată în cadrul proiectului *Educația fără discriminare este și treaba mea!*, implementat de **Centrul de Resurse Juridice** și co-finanţat printr-un grant din partea Elveţiei prin intermediul Contribuţiei Elveţiene pentru Uniunea Europeană extinsă.

Acest document nu reflectă neapărat poziţia oficială a guvernului elveţian. Responsabilitatea pentru conţinutul acestuia este asumată în întregime de CRJ. Pentru mai multe informații despre proiect, vă rugăm accesati www.educatiefaradiscriminare.ro.

Notă introductivă și considerente metodologice

Anexa nr.3[1] la ordinul ministrului educaţiei, cercetării şi inovării nr. 5097/09.09.2009 emisă de Ministerul Educaţiei, Cercetării şi Inovării referitor la programele şcolare de cultură civică pentru clasele a VII-a şi a VIII-a aprobate prin Ordin al Ministrului nr. 5097/09.09.2009 stipulează o serie de prevederi ce se vor progresiste, în conformitate cu normele izvorâte din apartenenţa României la Uniunea Europeană şi ONU.

Din Nota de Prezentare a anexei, aflăm că revizuirea programelor şcolare în 2009 s-a realizat „din perspectiva trecerii de la modelul de proiectare curriculară centrat pe obiective – elaborat şi implementat în sistemul românesc de învăţământ la mijlocul anilor '90 – la modelul centrat pe competenţe". Mai învăţăm că noul model de curriculum este impus de nevoia obiectivă a reactualizării formatului şi unităţii de concepţie a programelor şcolare de nivel „gimnazial şi liceal" având ca ţintă „rezultatele explicite şi evaluabile ale învăţării". Recomandarea Parlamentului European şi a Consiliului Uniunii Europene cu referire la competenţele de asimilat din perspectiva învăţării continue (2006/962/EC[2]) generează în statele Uniunii Europene, pentru absolvenţii învăţământului obligatoriu, un „profil de formare european" agregat pe opt domenii de competenţe-cheie, competenţe de comunicare globalizante în eficienţa interacţiunilor dintre cetăţenii EU - şi perspectiviste la nivel etic – rezultate din principiile coabitării armonioase într-o Europă deschisă diferenţei culturale, fie ea de rasă, etnie, limbă, tradiţii sau convingeri individuale.

România, o ţară în care Cultura Civică, parte a disciplinei Educație Socială din trunchiul comun în învățământul pre-universitar, susbscrie – se specifică în Anexa nr. 3 – la toate principiile educaţiei democratice, implementând în curriculă competenţele sine-qua-non ale unei societăţi deschise, dintre care le reţinem selectiv numai pe cele legate de cultură civică: comunicare în limba maternă, comunicare în limbi străine, a învăţa să înveţi, competenţe sociale şi civice, spirit de iniţiativă şi antreprenoriat, sensibilizare şi exprimare culturală. Competenţele astfel dobândite sunt în intenţie determinabile ca „ansambluri de cunoştinţe, deprinderi şi atitudini care urmează să fie formate până la finele şcolarităţii".

Agregarea acestor competenţe relevante este prezentată în termeni de o generalitate îngrijorătoare, ştiut fiind că nu complexităţile, ci obiectivele tipice ale învăţării alcătuiesc ţintele practice ale interdisciplinarităţii; astfel, este invocat recursul la un demers interdisciplinar, realizabil „prin efortul conjugat al mai multor arii curriculare". Mai degrabă decât simpla menţiune teoretică a valorilor asociate diferitelor tipuri de culturi, culturii civice de nivel gimnazial îi corespunde în principiu un set de caracteristici aparte, precum interculturalitatea asociată demersului interdisciplinar, calitatea perspectivistă a comunicării, cultivarea la nivel experienţial a respectului faţă de diferenţele culturale, laolaltă cu educarea nevoii şi posibilităţii de „cultivare a respectului faţă de propria persoană şi faţă de ceilalţi, în condiţiile acceptării pluralismului, sub multiplele lui aspecte (politic, economic, religios, cultural etc.)". Desigur, în conformitate cu dinamismul societăţilor democratice contemporane, asimilarea acestei table „metacognitive" – suntem preveniţi – ţine de scara învăţării pe toată durata vieţii: „actorii implicaţi în acest demers – se specifică în Anexa nr.3 – nu trebuie să piardă din vedere „caracterul lui îndelungat", căci asimilarea culturii civice „are nevoie de consolidare pe parcursul întregii vieţii; fiind un efort cognitiv structurat după principiul holonului, având în vedere că „informaţiile şi noţiunile de bază îşi întregesc reciproc sensul prin considerarea lor în contexte specifice diferite şi prin raportarea la societate ca la un tot" – unde întregul devine recognoscibil în alcătuirea fiecărei părţi. Tot într-una dintre prevederile Anexei 3, am descoperit una dintre precizările ce au fundamentat

1 http://programe.ise.ro/Portals/1/Curriculum/progr_gim/OS/Cultura%20civica_clasele%20a%20VII-a%20-%20a%20VIII-a.pdf

2 http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex:32006H0962

metoda noastră de căutare, analiză şi comparaţie dintre prevederile teoretice şi realizarea lor efectivă în manualele de uz curent: astfel, educaţia civică „este un demers complex, în cadrul căruia se manifestă interacţiunea între curriculumul scris (oficial, intenţionat) şi curriculumul „ascuns", ca expresie specifică a confruntării dintre valori". Într-o notă succintă mizând pe echivoc, colectivul de autori ai Anexei propune o abordare metodologică pe două nivele de complexitate, specifice nivelului de înţelegere propus fiecărei grupe de vârstă a elevilor – beneficiari: astfel, elevul de clasa a VII-a trebuie pus „în situaţia exersării unor atitudini şi relaţii interpersonale (în grup şi între grupuri), precum şi a exersării calităţii de cetăţean, a cetăţeniei active" – prin introducerea problematicii drepturilor omului; la nivelul Clasei a VIII-a, curriculumul propus (fără ca acesta să difere mai mult decât la nivel formal de prevederile anterioare) prioritizează abordarea unor termeni-cheie specifici democraţiei, precum „autoritatea, responsabilitatea, dreptatea, libertatea, proprietatea" discutate în continuarea temelor generale cu care elevii au fost deja obişnuiţi în clasa a VII-a, însă cu inserţia unor termeni şi grade de complexitate noi, izvorând din contextul participării României la concertul valorilor europene – universal acceptate de comunitatea internaţională.

Din nevoia de verificare contextuală şi practică a aplicării acestor principii de educaţie democratică, a rezultat şi metoda de analiză propusă de noi.

Analiza manualelor și a curriculei de gimnaziu pentru disciplina educație civică s-a realizat din perspectiva educației pentru drepturile omului şi diversitate prin identificarea elementelor referitoare la gen, etnie, religie, orientare sexuală și dizabilitate prezente în manuale. S-au avut în vedere analizarea aplicațiilor practice din perspectiva diversității descriindu-se cum sunt mobilizate și folosite elemente legate de gen, etnie, religie, orientare sexuală și dizabilitate și valorificarea rezultatelor prin elaborarea de concluzii şi recomandări pentru viitoare manuale conforme cu educaţia fără discriminare şi pentru diversitate.

În acest scop, s-a bazat pe o grilă de analiză cantitativă a conținutului și pe o analiză de conținut calitativă în care se urmăresc măsura și modul în care apar în curriculum, în textele de lecții și în activitățile de studiu teme legate de gen, etnie, religie, orientare sexuală și dizabilitate și s-au inventariat valorile vehiculate în textele de manual din perspectiva educației pentru drepturile omului şi diversitate.

Analiza de față se referă exclusiv la manualele de cultură civică pentru învățământul gimnazial aprobate[3] de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului pentru anul școlar 2015-2016[4] și include 5 dintre cele 6 manuale aprobate. Acestea sunt, în ordinea analizei noastre:

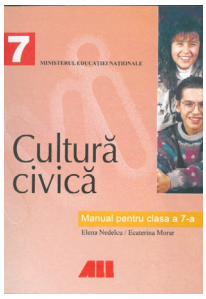

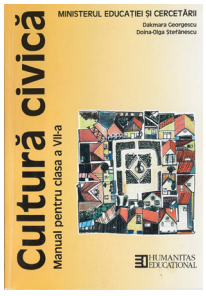

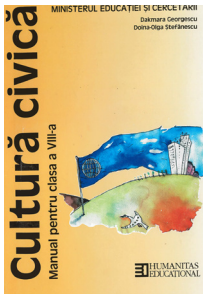

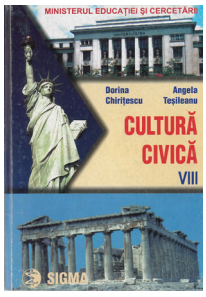

3 Catalogul manualelor şcolare pentru învăţământul preuniversitar, disponibil pe site-ul Ministerului Educaţiei Naţionale şi Cercetării Ştiinţifice, la adresa http://oldsite.edu.ro/index.php/articles/23366 (conform raspunsului Compartiment Informare Publică Lege 544/2001 din cadrul Ministerul Educaţiei Naţionale şi Cercetării Ştiinţifice la solicitarea nr. 60/30.03.2016 transmisă de CRJ).

4 Catalogul manualelor şcolare pentru învăţământul preuniversitar nu include manuale de cultură civică pentru alte niveluri de invăţământ gimnazial sau liceal.

Manualele de Cultură Civică aprobate pentru Clasa a VII-a:

- **Cultură Civică, Manual pentru clasa a VII-a, Editura Humanitas Educaţional**, 2015. Autori: Dakmara Georgescu și Doina-Olga Ștefanescu. Referenți științifici: dr. Mihaela Miroiu, Cristian Pârvulescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educaţiei și Cercetării prin Ordinul 5654 din 23 decembrie 1997 şi Ordinul 4999 din 12 noiembrie 1998.
- **Cultură Civică, Manual pentru Clasa a VII-a, Editura All Educaţional**, copyright 1999, 2003, 2009, 2010, 2013. Autori: Elena Nedelcu și Ecaterina Morar. Colaboratori: Dorina Stoica, Mihaela Puşcaş. Referenți: conf.univ.dr. Ioan N. Roșca, conf. univ.dr. Gheorghe Tomșa. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educaţiei și Cercetării prin Ordinul nr. 5654 din 23.12.1997.

Manualele de Cultură Civică aprobate pentru Clasa a VIII-a:

- **Cultură civică, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Humanitas Educaţional**, 2015. Autori: Dakmara Georgescu și Doina-Olga Ştefănescu. Referenți științifici: dr. Mihaela Miroiu, Cristian Pârvulescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educaţiei și Cercetării prin Ordinul 4237 din 23.08 1999.
- **Cultură civică, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Corint**. Autori: Maria-Liana Lăcătuş și Mihaela Penu Puşcaş. Referenți științifici: conf.univ.dr. Vintilă Mihăilescu, asist.univ. Lucian Bercea, prof.dr. Norocica-Maria Cojescu, prof. gr. I Aliss Andreescu, prof. gr I Liliana Cotigă, prof. gr. I Dorina Drăghici, prof. gr. II Laurenția Hacman, prof. gr. I Vasile Voinescu, prof. metodist gr. I Odette Zaiț. Manual realizat în confomitate cu programă analitică aprobată de Minsterul Educaţiei Naţionale în conformitate cu ordinul 4237 diwn 23 august 1999.
- **Cultură civică, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Sigma**, 2000. Autori: Dorina Chiritescu și Angela Tesileanu. Referenți: prof. gr.I Elena Lucia Bălan, prof. gr. I Ecaterina Măntescu, cercetător științific dr. Mircea Stănescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educaţiei și Cercetării prin Ordinul 4237 din 23.08 1999.

O notă de prevenire a cititorului:

Într-o abordare comparativă sensibilă la factorii impliciţi de timp şi progres, nici unul dintre manualele analizate nu împlineşte criteriile metodologice propuse în Anexa nr. 3 studiului culturii civice, fiind tributare unor norme aprobate înaintea aderării României la UE şi prezentând texte neactualizate mai bine de un deceniu. Este de presupus că în unele instanțe problematica manualelor a fost cosmetizată la nivelul relevanţei pur nominale ai unor termeni-cheie extraşi din normativele Ministerului Educației şi inseraţi (în general la secțiunea Exerciţii) fără atenţie corelativă la datele calendaristice şi orizontul temporal al desfăşurătorului evenimentelor istorice din textele de lecţie.

Alteori, orizontul temporal al manualului lipseşte aproape cu desăvârşire, iar menţiunile evenimentelor cu miză istorică sunt eludate cu sistem, astfel încât textului să i se regăsească utilitatea pedagogică „peste moduri şi timp”. Este astfel de notat laxitatea Anexei nr.3, ce lasă locul unor modificări minore în corpul textelor deja ancorate în ridicolul tautologiei, altfel spus rămase adesea înţepenite în definiţii şi instanțieri irelevante.

Ce spun manualele?

Clasa a VII-a

Vom începe cu manualul publicat la Humanitas Educațional de clasa a VII-a (prescurtat aici **„Humanitas VII”**[5]. Lipsa actualizărilor, a modificărilor de timp gramatical istoricizant – absolut necesare în raţiunea actualizării manualelor de la an la an – reprezintă un viciu de fond al ambelor manuale de Cultură Civică Humanitas, Clasa a VII-a şi Clasa a VIII-a. Astfel, în manualul de clasa a VII-a, la pagina 25 aflăm că „În prezent, Uniunea Europeană numără 15 membri”, ceea ce presupune o lipsă de interes generală pentru actualizări a colectivului de redactori, editori şi a variilor comisii de avizare a manualelor din Ministerul Educaţiei **vreme de peste un deceniu**[6], judecând empiric după datarea evenimentelor sensibile la factorul timp. Astfel, cele două manuale se raliază, din punct de vedere al întrebărilor şi perspectivelor cognitive propuse, etapei premergătoare acceptării României în UE, prima şi ultima lor editare aparţinând perioadei 2000[7].

Al doilea text de clasa a VII-a discutat aici, manualul editurii All Educaţional, prescurtat aici **All-VII**[8], este un caz cu totul aparte în peisajul manualelor de cultură civică. **Lipsa diacriticelor** (Fig. 1) la retipărirea recentă, alături de golurile din interiorul cuvintelor unde ar fi trebuit să apară acestea, laolaltă cu execuţia execrabilă a tiparului şi precarul tehnoredactării transformă un manual promiţător la nivelul sintezelor pedagogice într-un eşec nemeritat nici de autori, nici de beneficiari, fie ei pedagogi sau elevi. Potrivit relatărilor din presă și reprezentanților ISJ-urilor citați în articolele de presă, manualul a fost livrat în această formă în școli și retras ulterior, în urma sesizărilor, cel puțin în județele Timiș și Maramureş[9]; același manual a fost achiziționat din librărie online, de către CRJ, în martie 2016, tot în această formă în care cuvintele au spații goale în locul literelor cu diacritice.

Există cu siguranţă o culpă morală împărţită pentru prezenţa în 2016 a unor texte concepute la final de ani nouăzeci – al căror anacronism devine un balast jenant pentru obiectivele „cetăţeniei active” instituite de Anexa 3/2009, urmând aderării României la normele metodologice ale educaţiei cetăţeneşti ale Uniunii Europene. Dar principalul vinovat rămâne chiar Ministerul Educaţiei, prin Comisiile de experţi, care avizează automat manuale ale căror anacronisme înglobează 16 ani de neglijenţă, anacronisme inacceptabile pentru situaţia contemporană a României de membră a EU şi a ONU, altfel spus parte activă, implicată constructiv în viaţa instituţiilor democratice ale lumii libere.

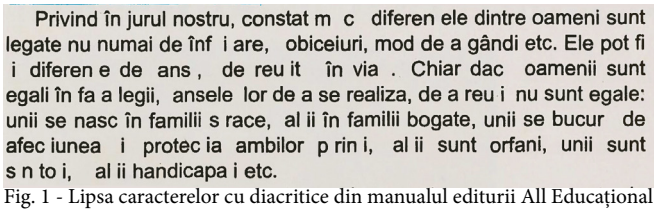
Privind în jurul nostru, constat m c diferen ele dintre oameni sunt legate nu numai de înf i are, obiceiuri, mod de a gândi etc. Ele pot fi i diferen e de ans , de reu it în via . Chiar dac oamenii sunt egali în fa a legii, ansele lor de a se realiza, de a reu i nu sunt egale: unii se nasc în familii s race, al ii în familii bogate, unii se bucur de afec iunea i protec ia ambilor p rin i, al ii sunt orfani, unii sunt s n to i, al ii handicapa i etc.

Fig. 1 - Lipsa caracterelor cu diacritice din manualul editurii All Educațional

Acestea fiind spuse, vom trece la o analiză de fond, oricât de mult ar fi aprecierea obiectivă îngreunată de dificultăţile de descifrare a materialului textual trunchiat la tipar.

5 *Cultură Civică*, Manual pentru clasa a VII-a, Editura Humanitas Educațional, 2015. Autori: Dakmara Georgescu și Doina-Olga Stefanescu. Referenți științifici: dr. Mihaela Miroiu, Cristian Pârvulescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul 5654 din 23 decembrie 1997 și Ordinul 4999 din 12 noiembrie 1998.

6 Potrivit răspunsului cu nr.de intrare 131/17.06.2016 al Ministerului Educației Naționale, în urma solicitării de informații publice nr. 79/30.05.2016 trimisă de CRJ, **„manualele corespunzătoare materiilor vizate la punctul 5 din solicitarea dvs [respectiv manualele de cultură civică, limba și literatura română, limba engleză, istorie și religie] nu au fost reeditate, ci doar retipărite”**. Manualele de cultură civica din prezenta analiză au fost publicate in perioada 1997-1999.

7 Vezi menţiunea corespondenţa pentru Manualul de Clasa A VIII-a - unde Nicole Fontaine apare încă Preşedinte activ al Parlamentului European, deşi mandatul ei s-a sfârşit în 2001).

8 *Cultură Civică*, Manual pentru Clasa a VII-a, Editura All Educaţional, copyright 1999, 2003, 2009, 2010, 2013. Autori: Elena Nedelcu și Ecaterina Morar. Colaboratori: Dorina Stoica, Mihaela Puşcaş. Referenți: conf.univ.dr. Ioan N. Roşca, conf.univ.dr. Gheorghe Tomşa. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul nr. 5654 din 23.12.1997.

9 http://www.voceatransilvaniei.ro/bataie-de-joc-la-adresa-copiilor-manual-de-clasa-a-vii-a-fara-diacritice-foto/ (accesat astăzi, 9 iunie, 2016, la orele 17.40) și http://renasterea.ro/manuale-pline-cu-greseli-in-scolile-din-timis-aveti-exemple/ (accesat 10 iunie 2016)

Menţiuni despre sau evenimente relevante pentru viaţa minorităţilor:

Humanitas-VII: Pentru un text introductiv, reţinem apariţia unor termeni-cheie utili, temeinic definiţi, precum grup formal, informal, grup de apartenenţă sau referinţă, grup mare sau grup restrâns, alături de menţionarea discriminării de gen, prejudecăţilor şi a relaţiilor negative în cadrul grupului; reprezintă un cluster metodologic credibil, încă actual, odată cu apariţia unor exemple particularizate, mai ales că este urmat de definiţiile naţiunii, etniei şi minorităţii. Diferenţele şi discriminările de „gen" se reduc la scara unei singure casete Info (40mm/50mm), unde definiţia discriminărilor de gen se limitează, ca exemplificare, la cercul familiei.

AII-VII: Pentru anul la care a fost scris manualul, 1999 – ţinând cont că reeditările nu au adus la zi nici exemplele, nici fotografiile – textul lecţiilor cuprinde elemente istorice şi noţiuni-cheie extrem de utile pentru curriculum-ul unei educaţii democratice, absente din alte manuale de epocă. Ilustrative sunt definiţiile despre Egalitatea Șanselor (p. 12 / Fig. 2), unde se precizează că o societate democratică are datoria „să elaboreze legi menite să-i sprijine pe cei defavorizaţi, menite să atenueze discrepanţele între şansele unora şi şansele altora", laolaltă cu o prezentare şi un exerciţiu relevant pentru tema persoanelor cu nevoi speciale. Pe pagina opusă (p. 13 / Fig 3), găsim o altă definiţie extrem de utilă elevului despre inadecvarea clasificărilor în subspecii a Homo Sapiens, ce denunţă argumentul biologic al rasismului, anume aparenta diferenţă de coeficient de inteligenţă dintre rase. În aceeaşi notă deschisă, progresistă, în capitolul „Familia ca grup social", descoperim o enumerare exhaustivă a tipurilor de parteneriate moderne, incluzând celibatul, cuplul consensual şi cuplul homosexual - prezentate ca „tolerate, acceptate ca modele alternative de viaţă, de tot mai mulţi oameni" (pag. 23 / Fig. 4) – enumerare urmată de o serie de exerciţii şi întrebări utile pentru periplul interogativ în temele toleranţei şi vieţii de cuplu contemporane.

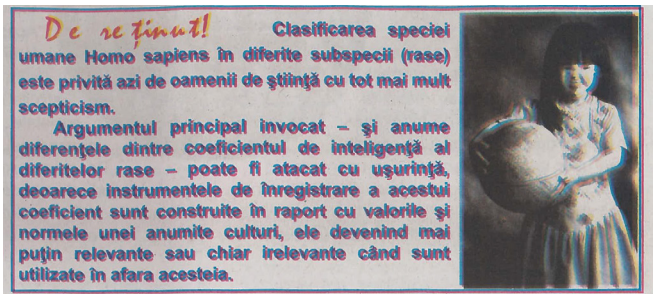
De reținut! Clasificarea speciei umane Homo sapiens în diferite subspecii (rase) este privită azi de oamenii de știință cu tot mai mult scepticism.

Argumentul principal invocat – și anume diferențele dintre coeficientul de inteligență al diferitelor rase – poate fi atacat cu ușurință, deoarece instrumentele de înregistrare a acestui coeficient sunt construite în raport cu valorile și normele unei anumite culturi, ele devenind mai puțin relevante sau chiar irelevante când sunt utilizate în afara acesteia.

Fig. 3 - Calitatea tiparului manualului nu a fost alterată

În plus, manualul menţionează succint religiile minorităţilor ce trăiesc pe teritoriul României, ceea ce nu este întotdeauna cazul cu manualele editurilor concurente. Este de notat că acest **insert teoretic succint privitor la cuplurile alternative şi modurile lor de viaţă** – oricât de pasager, rămâne totuşi **unica precizare pe temele minorităţilor sexuale din manualele de Cultură Civică în uz**, fie ele de clasa a VII-a sau a VIII-a.

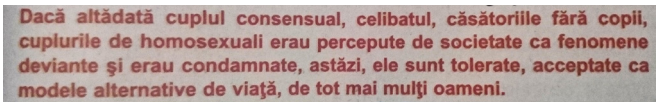
Dacă altădată cuplul consensual, celibatul, căsătoriile fără copii, cuplurile de homosexuali erau percepute de societate ca fenomene deviante și erau condamnate, astăzi, ele sunt tolerate, acceptate ca modele alternative de viață, de tot mai mulți oameni.

Fig. 4

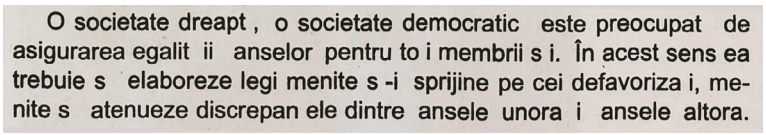
O societate dreapt , o societate democratic este preocupat de asigurarea egalit ii anselor pentru to i membrii s i. În acest sens ea trebuie s elaboreze legi menite s -i sprijine pe cei defavoriza i, menite s atenueze discrepan ele dintre ansele unora i ansele altora.

Fig. 2

Menţiuni stereotipe sau discriminatorii la adresa diferitelor minorităţi:

Humanitas-VII: Asemenea celorlalte manuale, Humanitas-VII păcătuieşte în primul rând prin lipsa de interes pentru particularităţile temelor legate de viaţa etniilor conlocuitoare şi, nu o dată, de existenţa minorităţilor etnice în Europa: astfel, la secţiunea Minorităţi etnice, din cadrul Lecţiei VI, „Comunitatea locală şi naţională" (p.23 / Fig. 5) Drepturi şi Îndatoriri Cetăţeneşti, apare menţiunea pasageră a *evreilor* şi a *romilor*: „Unele naţiuni (în sens de popor) nu trăiesc în graniţele unui singur stat; altele nu au avut un stat mai mult timp (*ca poporul evreu*[10]) sau niciodată (*ca romii*)".

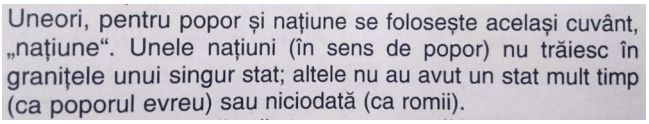
Uneori, pentru popor și națiune se folosește același cuvânt, „națiune". Unele națiuni (în sens de popor) nu trăiesc în granițele unui singur stat; altele nu au avut un stat mult timp (ca poporul evreu) sau niciodată (ca romii).

Fig. 5 - Lipsa de interes pentru particularitățile temelor legate de viața etniilor conlocuitoare

Aceste două specificaţii par menite a ţine locul oricăror alte precizări privind etniile conlocuitoare, reducţionismul fiind nejustificabil, mai ales că elevii de clasa a VII-a au trăit între alte etnii şi le-au cunoscut la nivel empiric, fără să fi avut şansa însă să înveţe până acum sistematic despre minorităţile trăitoare pe teritoriul României sau aferente identităţii româneşti (dar trăind în jurul graniţelor actuale). Lapidarul menţiunii pur formale face un serviciu pedagogului nedoritor a atinge subiecte sensibile, precum Holocaustul sau politicile genocidale ale facismului european. Ar mai fi de inclus aici și extremismele contemporane la adresa romilor și a altor grupuri etnice nomade, asimilate fals cu romii (vezi: Irish travellers).

Aceeaşi lipsă de precizie răzbate în alcătuirile exerciţiilor subsecvente, unde elevilor li se propun următoarele abordări generalizante, cu aparență de clişee; „Unii oameni manifestă neîncredere sau dispreţ faţă de semeni de-ai lor, evitând contactele sociale. Astfel, misoginii nu agreează femeile, considerându-le inferioare şi insuportabile. Mizantropii nu îşi suportă semenii în general, considerând că nu sunt oameni de încredere. Xenofobii manifestă frică faţă de străini". Tema „mizantropiei" este prezentată laolaltă cu „misoginismul" şi „xenofobia", două noţiuni aferente unor tipuri de discriminare cu implicaţii sociale şi istorice majore în istoria lumii. A cere unui elev de 13 ani să "dea exemple de astfel de manifestări" apare ca o derogare periculoasă de la standardele etice minimale ale pedagogiei democratice, tocmai prin absenţa unor evenimente relevante pentru istoria minorităţilor. Aceeași metodă a justificărilor minimaliste răzbate din atitudinea autorilor vizibilă în caseta *Info* de la pagina 24 (40/90mm) unde se specifică formarea naţiunii române *„în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea"*, cu menţiunea formării Statului naţional unitar în 1918 şi cu precizarea utilă, dar unică pe parcursul volumului, *„în România trăiesc mai multe minorităţi etnice: maghiarii, germanii, romii, sârbii, bulgarii, grecii ș.a. Convieţuirea armonioasă dintre minorităţile etnice şi populaţia majoritară este un principiu important al democraţiei, pus în practică în numeroase ţări ale Europei".* (fig. 6)

Info

Națiunea română s-a format în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Statul național unitar român a apărut după primul război mondial, în 1918, în urma unirii Transilvaniei cu România. În România trăiesc mai multe minorități etnice: maghiarii, germanii, romii, sârbii, bulgarii, grecii ș.a. Convițuirea armonioasă dintre minoritățile etnice și populația majoritară este un principiu important al democrației, pus în practică în numeroase țări ale Europei.

Fig. 6

Pe cât de lapidară, pe atât de singulară, această casetă nu lasă loc de precizări adiţionale – fie ele demografice, sociologice sau etnice. Turcii, tătarii, grecii, ruşii lipoveni, romii, ucrainienii, bulgarii, evreii, polonezii, cehii, maghiarii, slovacii, armenii, albanezii, croaţii, saşii, italienii, macedonenii, rutenii sau mai noii migranţi chinezi, arabi, africani – etnii istorice sau minorităţi nou formate în

10 Sublinierea autorului analizei

România lipsesc cu desăvârşire atât din textul manualelor, cât şi din intenţiile descriptive ale autorilor. Aceste vicii metodologice contravin atât eticii unui angajament didactic transparent – consecvent prevederilor constituţionale şi legislative ale României, cât şi spiritului multicultural generat de statutul României de membră a EU - un conglomerat al minorităţilor, comunităţilor şi tradiţiilor eterogene despre care elevii formaţi în România sunt îndreptăţiţi să afle cât mai mult.

La fel, aspectele varietăţii culturale şi religioase dintre minorităţi sunt uitate programatic de autori, elevii fiind sistematic invitaţi să imagineze situații-cheie sau să enumere singuri particularităţi de comportament sau mentalitate culturală a familiilor sau grupurilor minoritare din care fac parte.

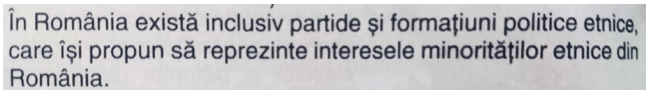
În România există inclusiv partide şi formaţiuni politice etnice, care îşi propun să reprezinte interesele minorităţilor etnice din România.

Fig. 7

Din cuprinsul Lecţiei 23, *„Dreptul la asociere. Despre partidele politice”* aflăm că *„în România există inclusiv partide şi formaţiuni politice etnice, care îşi propun să reprezinte interesele minorităţilor etnice din România “*(p.74 / Fig. 7). Din punct de vedere stilistic, fraza este un pseudo-chiasm, dar ea are rolul explicit de a reduce (mereu-amânata) discuţie despre minorităţi conlocuitoare şi democraţia participativă la scara unei figuri retorice goale de conţinut.

Este remarcabilă strategia autorilor la capitolul „atemporalitate”. **Manualul este scris în 1999, republicat în 2015, fără modificări[11].** La pagina 74 (fig. 8), aflăm că *„următoarele alegeri locale şi generale vor avea loc în anul 2000”* şi că acestea, conforme cu viaţa politică de sfârşit de ani 90, ar fi CDR, USD şi PDSR.

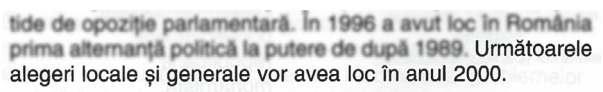
tide de opoziţie parlamentară. În 1996 a avut loc în România prima alternanţă politică la putere de după 1989. Următoarele alegeri locale şi generale vor avea loc în anul 2000.

Fig. 8

Nu întâmplător, activitatea de pe pagina următoare este una menită să perpetueze în plan teoretic chestiunea toleranței – în modul neutru şi anistoric al generalizării abstracte – delegând elevilor priorităţile discuţiei în clasă: *„în zonă locuiesc împreună cetăţeni de etnii şi religii diferite; uneori, între ei apar neînţelegeri legate de programul şcolar al copiilor lor”*. Întrebarea de adresat elevilor, cărora nu le-au fost specificate anterior în lecţiile de Cultură Civică nici un fel de noţiuni despre minorităţile naţionale şi discriminările la care au fost supuse de-a lungul timpului, rămâne astfel un exerciţiu retoric vidat de orice relevantă contextuală: *„Dacă aţi fi în locul cetăţenilor respectivi, spre ce fel de partid v-aţi îndrepta încrederea, sperând că programul acestuia v-ar rezolva problemele?”* sau (conştienţi probabil de lipsa de corelativ în metodologie a primei întrebări, autoarele adaugă o a doua „activitate”, menită să o completeze pe prima): *„Dacă aţi vrea să înfiinţaţi un nou partid politic, care să rezolve spre binele cetăţenilor astfel de probleme, ce denumire i-aţi da? Argumentaţi”*. Argumentele, cât şi calitatea dezbaterii rămân o chestiune lăsată la inspiraţia pedagogului şi la receptivitatea urechii elevului de sfârşit de secol XX sau de început de secol XXI. Manualul însă rămâne neatins vreme de 17 ani şi citat cel mai adesea ca un exemplu pozitiv, aparent progresist și încă utilizabil prin contrast cu alternativele mai precar editate (All, Clasa a VII-a) sau mai abrupte în discurs (Corint sau Sigma, Clasa a VIII-a).

Tot la **stereotipii** se poate consemna că **Humanitas VII nu prezintă nici un studiu de caz** per se, iar *Exerciţiile şi Activităţile*, a căror utilitate în economia propusă de autori este indiscutabilă, nu aduc din păcate în prim plan niciun exemplu relevant în chestiunea minorităților, fie ele etnice, de gen, religioase sau persoane cu dizabilităţi. Există fără îndoială propuneri de discuţie constructive legate de etica diversității, în special legate de discutarea unor prejudecăţi. Ele nu ating însă nivelul de precizie al unui „studiu de caz”, în sensul unui eveniment istoric, ci insistă în retoricizarea întrebărilor cu miza pedagogică.

Este poate imperativ a se cita aici modul expeditiv în care autorii tratează problema persoanei în aspectele diferenţei ireductibile

11 Potrivit răspunsului cu nr.de intrare 131/17.06.2016 al Ministerului Educației Naționale, în urma solicitării de informații publice nr. 79/30.05.2016 trimisă de CRJ, **„manualele corespunzătoare materiilor vizate la punctul 5 din solicitarea dvs [respectiv manualele de cultură civică, limba și literatura română, limba engleză, istorie și religie] nu au fost reeditate, ci doar retipărite”**. Manualele de cultură civica din prezenta analiză au fost publicate in perioada 1997-1999.

dintre indivizi. Ca şi în alte locuri, definiţia persoanei (nu lipsită de concizie) este urmată de un exerciţiu de logică fără altă miza decât substituirea momentului edificativ. Astfel, în expoziţie aflăm că între persoane *„există diferenţe de sex, de religie, de înfăţişare. Oamenii gândesc şi simt diferit, au preocupări şi pasiuni diferite”* (p.12 / Fig. 9).

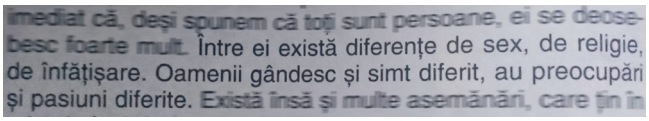
imediat că, deşi spunem că toţi sunt persoane, ei se deosebesc foarte mult. Între ei există diferenţe de sex, de religie, de înfăţişare. Oamenii gândesc şi simt diferit, au preocupări şi pasiuni diferite. Există însă şi multe asemănări, care ţin în

Fig. 9

Exerciţiul de pe pagina 13 (Fig. 10) teoretizează noţiunile de unicitate şi diferenţă într-o analogie corectă din punct de vedere strict logic, dar reductivă din perspectiva filozofică a analogiei, ce invită la ambiguitate în factura etică a diferenţelor de luat în considerare dintre persoane – de descoperit pe cont propriu, în pofida laconismului metodei: *„Atunci când stabilim asemănări şi deosebiri între două lucruri sau animale, înseamnă că le comparăm. Pentru a le compara, stabilim un punct de vedere. Dacă spunem, de exemplu că doi crocodili se deosebesc prin faptul că unul este mai verde şi celălalt mai lung, greşim, pentru că amestecăm două criterii: culoarea şi greutatea. Încercaţi să stabiliţi împreună o listă de criterii potrivite pentru a face comparaţii între persoane”*.

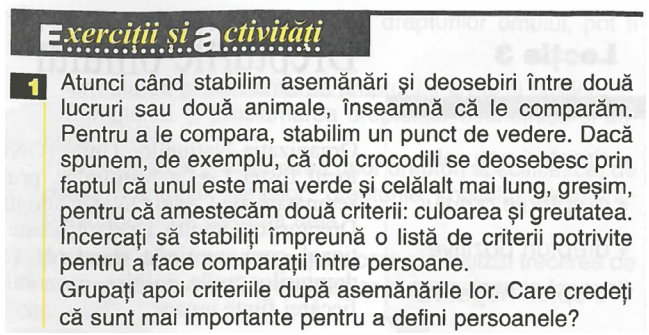
Exerciţii şi activităţi

1 Atunci când stabilim asemănări şi deosebiri între două lucruri sau două animale, înseamnă că le comparăm. Pentru a le compara, stabilim un punct de vedere. Dacă spunem, de exemplu, că doi crocodili se deosebesc prin faptul că unul este mai verde şi celălalt mai lung, greşim, pentru că amestecăm două criterii: culoarea şi greutatea. Încercaţi să stabiliţi împreună o listă de criterii potrivite pentru a face comparaţii între persoane.
Grupaţi apoi criteriile după asemănările lor. Care credeţi că sunt mai importante pentru a defini persoanele?

Fig. 10

La pagina 29, *Activităţile* pentru clasă includ trei întrebări succinte despre situaţia minorităţilor, despre *„cazuri de conflicte între minoritate şi majoritate”*, unde elevului i se cer exemple *„de respectare a drepturilor minorităţilor în România”*, fără însă că întrebările să fie însoţite de menţiunea vreuneia dintre minorităţi, vreunei situaţii istorice de discriminare, vreunei acţiuni de emancipare sau iniţiative democratice în cuprinsul lecţiei (ori în alte secţiuni).

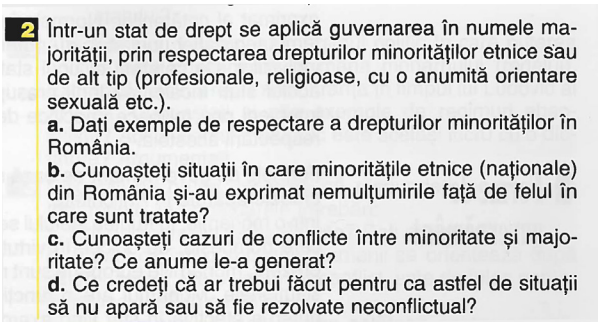
2 Într-un stat de drept se aplică guvernarea în numele majorităţii, prin respectarea drepturilor minorităţilor etnice sau de alt tip (profesionale, religioase, cu o anumită orientare sexuală etc.).
a. Daţi exemple de respectare a drepturilor minorităţilor în România.
b. Cunoaşteţi situaţii în care minorităţile etnice (naţionale) din România şi-au exprimat nemulţumirile faţă de felul în care sunt tratate?
c. Cunoaşteţi cazuri de conflicte între minoritate şi majoritate? Ce anume le-a generat?
d. Ce credeţi că ar trebui făcut pentru ca astfel de situaţii să nu apară sau să fie rezolvate neconflictual?

Fig. 11

Subiectul drepturilor speciale şi ocrotirii persoanelor cu dizabilităţi este abordat doar pasager în manualul de clasa a VII-a, printr-o menţiune extrem de succintă, alături de un exerciţiu, unde elevul are libertatea de a defini singur normele ideale pentru protecţia persoanelor cu nevoi speciale; însă tema dizabilităţii, alături de tema minorităţilor de gen sunt reluate în format mai amplu în manualul Humanitas de clasa a VIII-a, de unde se poate asuma că nivelul de complexitate şi întindere al acestor teme este ierarhizat de autori şi colectivul de metodologi în funcţie de vârsta destinatarilor.

Absenţa unor registre introductive la obiect creează un vid cognitiv, având în vedere complexitatea multora dintre termenii etici sau politici ai definiţiilor libertăţii şi identităţii în alte locuri ale textului generează o textură metodologica erudită, poate prea pretenţioasă uneori, atât în mize, cât şi în limbaj.

Lăsarea în seama pedagogilor şi a elevilor exemplificarea contextuală a atitudinilor pro-democratice – de altfel un resort multivalent şi al Anexei 3 – ce invită la descoperirea aplicaţiilor prin discuţii şi învăţare experienţială – pare a fi o tactică favorită a autorilor, alături de întrebările lipsite de context, trimiţând înapoi la textul generalizant al definiţiei din cuprinsul *Exerciţiilor şi Activităţilor* de la finalul fiecărei Lecţii. Credem că interogaţii de felul *„Ce sunt grupurile etnice?”* sau *„Când un grup etnic este o minoritate?”* introduse fără context nu au vreun rol recuperativ în ameliorarea metodologiei, nici generând vreun efect notabil în rândul elevilor – lăsaţi fără acces la fundamentele istorice propuse discuţiilor de cultură politică.

Dată fiind lipsa de interes pentru actualitate a editorilor, avem motive să credem că

nici măcar metoda „delegării" subiectelor sensibile în seamă elevilor – ce e menită să reziste multelor reorientări metodologice – nu face excepţie de la regula eluziunii intenţionate a evenimentelor importante din istoria discriminărilor relevante (ne referim la evenimentele istorice de neocolit) mai ales având în vedere că între „comunităţi" şi „minorităţi" nu există vreun moment de convergenţă esenţială în discuţie – nici la nivel teoretic, nici în aplicațiile practice - ele fiind iniţial definite analogic ca „grupuri". În pofida criticilor de fond, trebuie să precizăm că indicele peste medie (peste 50%) de relevanţă – *în pofida absenţei studiilor de caz* – se datorează complexităţii întrebărilor şi activităţilor creative pentru clasă – raportate la totalul instanţelor pozitive – ce lasă adesea elevului libertatea de a descoperi pe cont propriu instanțe relevante şi aplicaţii etice ale întrebărilor. În plus, cartea este însoţită de un glosar de termeni întâlniţi în manual care, fără a include vreunul dintre conceptele-cheie ale analizei propuse de noi, face totuşi un mare serviciu atât pedagogului cât şi elevului prin simpla sa existenţă. Prin contrast cu lipsa de claritate şi detaliu a termenilor specifici prezentaţi în manualele altor edituri propune standarde noi ale învăţării, multe dintre ele de aplicat şi altor manuale sau metode pedagogice de abordat în viitorul apropiat.

ALL-VII: Stereotipiile, de altfel destul de puţine şi de voalate, nu discriminează explicit, ci doar expediază problemele în registrul tipic al cenzurii patriotarde şi al generalizărilor ambigue, *„multifuncţionale"* din punctul de vedere al perspectivelor de interpretare. Una dintre aceste instanțe este chiar absenţa menţiunilor despre federalism şi autodeterminare în cadrul lecţiei despre Evoluţia Naţiunilor. Elevului i se explică succint că tendinţa spre autodeterminare coincide cu existenţa unor *forţe* care *„încearcă transferarea puterii politice dinspre statul naţional spre minorităţile naţionale pe care acestea le ocupă"*, dar că *„pe de altă parte există şi forţe care doresc să deplaseze puterea dincolo de graniţele naţionale, spre organizaţii internaţionale, spre organisme transnaţionale"*. **Nu există consemnat nici un exemplu de autodeterminare pozitivă din istoria emancipării minorităţilor,** în schimb se vorbeşte despre pericolul periclitării unităţii multor state naţionale pusă în contul eşecului statului naţional de a gestiona adecvat situaţia minorităţilor. În schimb, într-o altă notă compensatorie la absenţa unor instanțieri la obiect, anume *istoria politică a minorităţilor pe teritoriul României moderne*, se aduc în discuţie modelele opuse ale viziunilor culturale etnocentriste şi policentriste, alături de nuanţări utile elevului, cum ar fi diferenţa dintre naţiune şi naţionalitate, coexistența în conştiinţa de sine şi în principiul identităţii a etniei şi naţionalităţii alături de religie şi cultură, sau termeni precum *„bipatrid"* sau *„apatrid"*, ceea ce trebuie neîndoielnic reţinut ca un accent pozitiv într-o viziune contrastivă cu alte manuale de educaţie civică ce omit aceşti termeni.

Folosirea termenului *„negri"* în loc de *„persoană de culoare"* sau *„afro-american"* este un anacronism metodologic, presupunem, folosit fără intenţie discriminatorie. Este de altfel remarcabil că problema minoritarilor de culoare din SUA şi lumile postcoloniale este prezentă în Manualul All, oricât de pasager contextul discuţiei, pentru că subiectele legate de minorităţi vizibile şi etnii vor avea, ni se propune de către Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, o pondere sporită în alcătuirea noilor metodologii cu data de start în 2017.

Mai vicios decât stereotipul de limbaj este doar ilizibilul textelor sau neinteligibilul imaginilor. Studiile de caz, deşi puţine la număr, sunt în principiu cuantificabile, dar imposibilitatea de a le citi în contextul concordantei şi relevanței lor la materialul scris al lecţiei, le condamnă la irelevanță. Manualul All-VII prezintă, în schimb, un element unic de ilustraţie şi anume graficele ce indică relaţia dintre diferitele puteri în stat sau corelativele diferitelor noţiuni predate, notabil fiind poate *„raportul dintre stereotipuri, prejudecăţi şi discriminări, cu o rubrică de exemple pentru fiecare dintre aceşti termeni"* (p. 61 / Fig. 11) Poate acestea, în variantele unor metodologii masiv actualizate, şi-ar găsi totuşi utilitatea didactică.

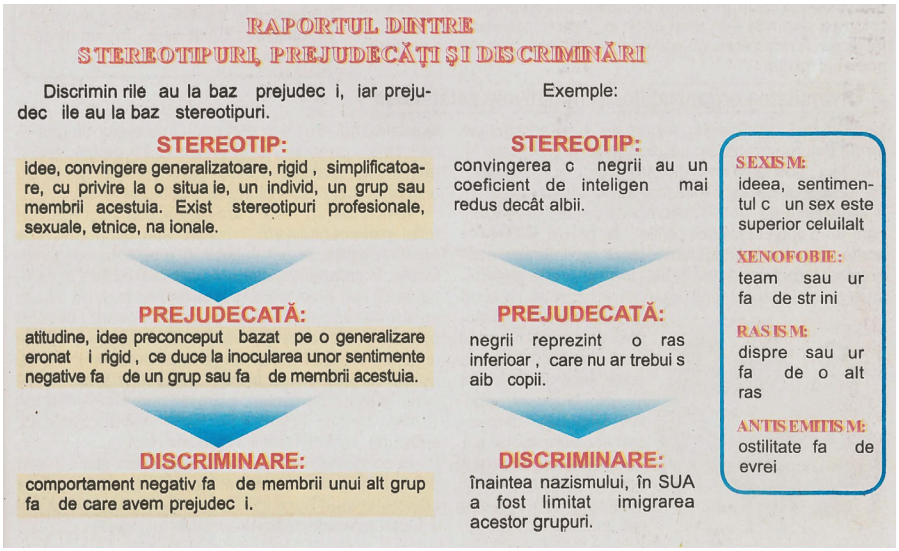

RAPORTUL DINTRE
STEREOTIPURI, PREJUDECĂŢI ŞI DISCRIMINĂRI

Discrimin rile au la baz prejudec i, iar prejudec ile au la baz stereotipuri.

STEREOTIP:
idee, convingere generalizatoare, rigid , simplificatoare, cu privire la o situa ie, un individ, un grup sau membrii acestuia. Exist stereotipuri profesionale, sexuale, etnice, na ionale.

PREJUDECATĂ:
atitudine, idee preconceput bazat pe o generalizare eronat i rigid , ce duce la inocularea unor sentimente negative fa de un grup sau fa de membrii acestuia.

DISCRIMINARE:
comportament negativ fa de membrii unui alt grup fa de care avem prejudec i.

Exemple:

STEREOTIP:
convingerea c negrii au un coeficient de inteligen mai redus decât albii.

PREJUDECATĂ:
negrii reprezint o ras inferioar , care nu ar trebui s aib copii.

DISCRIMINARE:
înaintea nazismului, în SUA a fost limitat imigrarea acestor grupuri.

SEXISM: ideea, sentimentul c un sex este superior celuilalt

XENOFOBIE: team sau ur fa de str ini

RASISM: dispre sau ur fa de o alt ras

ANTISEMITISM: ostilitate fa de evrei

Fig. 11

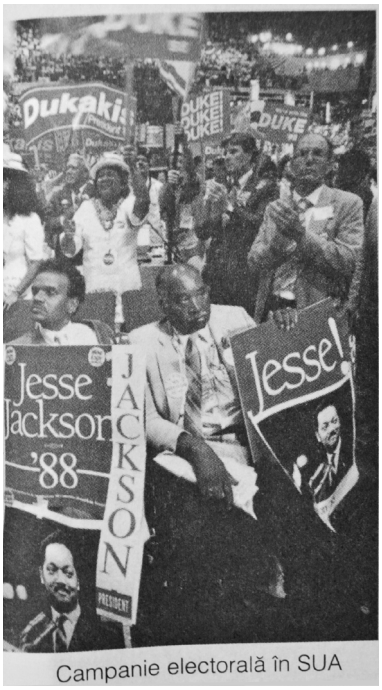

Campanie electorală în SUA

Fig. 12

Imagini

Humanitas-VII: Structura manualului Humanitas-VII, împărţit în Introducere şi 3 capitole, gestionează însă imaginile în mod eficient (substanţial mai adecvate mizelor didactice decât cele din manualele-rival), ca fundal la text, iar cu excepţia Introducerii, caseta titlului de capitol este urmată pe aceeaşi pagină de introducerea temei de studiat.

Capitolele sunt şi ele împărţite în subsecţiuni, intitulate Lecţii (25 la număr) unde imaginile sunt introduse nu neapărat pe pagina de început, ci în economia utilităţii contextuale, ceea ce transformă atât fotografiile, cât şi desenele-asociate cu teme de discuţie în tot atâtea pretexte pentru reflecţie şi emulaţie.

Semnificativă pentru atenţia la detaliu este nu numai organizarea riguroasă a materialului, dar şi absenţa gafelor vizibile, clişeelor, erorilor de paginaţie sau de precizare - altele decât cele legate de orizontul temporal – care ar fi putut condamna structura, aşezarea textelor şi imaginilor în context la deplină irelevanţă.

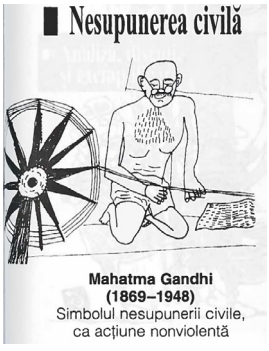

Fig. 13

O unică fotografie reprezentând o manifestaţie politică a persoanelor de culoare din SUA (p. 75 / Fig. 12) este singura imagine în care este cuantificabil criteriul minorităţii rasiale.

Cealaltă imagine, o caricatură portretizandu-l pe Ghandi (p. 83 / Fig. 13), nu poate fi încadrată la reprezentări ale minorităţilor (rasiale sau religioase), dată fiind atât stilizarea desenului, cât şi funcţia sa ilustrativă diferită.

Notabil, lipsa aproape totală a imagisticii relevante pentru chestiunea discriminării din imaginile iconice de început de capitol sau Lecţie (excepţie făcând Lecţia 22 (p. 76), unde găsim imaginea unei „Parade" ONG pentru integrarea copiilor străzii – şi aceasta destul de greu inteligibilă şi indirect imaginea asociată Lecţiei 10 (pag. 32), unde Semnarea Constituţiei SUA la 1787 aduce în prim-plan reprezentarea unui moment important în istoria democraţiilor moderne) pare o strategie în care **tematizarea grafică a discriminării minorităţilor este deliberat evitată**.

Erudiţiei organizării şi aranjării elaborate a capitolelor îi lipsesc (din păcate) registrele deliberative conexe sau reprezentările imagistice tematizând chestiunea luptei minorităţilor pentru emancipare, fie ele minorităţi etnice sau de gen. **Discrepanţa dintre numărul de imagini (fotografii şi desene) cu portrete masculine sau**

feminine din text (115/54), alături de inexistenta unor fotografii ale militanţilor şi evenimentelor istorice pentru drepturile femeilor sau ale minorităţilor sexuale (Criteriul imaginilor relevante pentru Orientare sexuală apare factorizat 0 în cuantificarea noastră) este un simptom al tuturor manualelor de sfârşit de anii nouăzeci, ceea ce nu poate reprezenta câtuşi de puţin o scuză, ci doar o constatare critică generalizantă. Dintre imaginile cu femei, doar două reprezintă personalităţi. O fotografie individuală a lui Eleanor Roosevelt și o alta care o prezintă pe Yoko Ono alături de John Lennon (p.87 / Fig. 14). **Două imagini cu personalităţi femei, dintre care doar una are ca personaj principal o femeie!**

Fig. 14

All VII: Calitatea extrem de săracă a imaginilor face adesea imposibilă factorizarea personajelor masculine/feminine din poze, mai ales în cele cu grupuri mari. Aceasta este şi situaţia primei secţiuni, la pagina 3 (Fig. 15), unde zărim o masă de oameni ale căror chipuri, sexe sau semne ale apartenenţei la o minoritate rămân de nedistins din masa cromatică slab conturată şi în cazul desenelor, ale căror contururi se pierd în textura gălbuie a paginii de ziar.

Fig. 15

La pagina 58 (Fig. 16), descoperim cu destulă dificultate, graţie dimensiunii şi calităţii ilustraţiei, intenţia graficianului de a exemplifica manifestările rasiste în rândul copiilor cu instanţa excluderii unui copil cu tenul închis din grupul celor cu pielea mai albă. Oricât de izolat sau greu de descifrat, un astfel de desen trebuie menţionat pentru unicitatea sa în corpul ilustraţiilor manualelor de educaţie civică avizate de Ministerul Educaţiei de-a lungul anilor.

Fig. 16

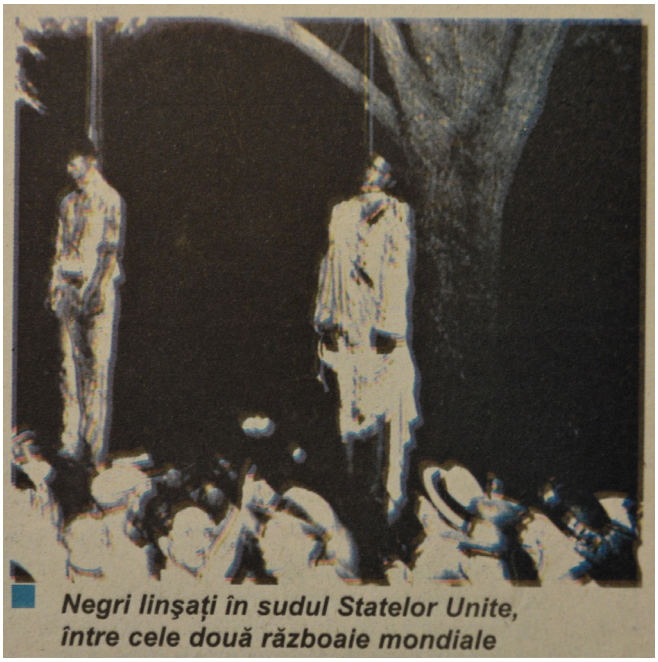

Fig. 17

La pagina 61 (Fig. 17), descoperim, abia inteligibilă, o fotografie cu tema relevantă pentru discriminarea persoanelor de culoare în Statele Unite. **Subtitrată fără atenţie la termenii derogativi**, *„Negri linşaţi în sudul Statelor Unite, între cele două războaie mondiale”*, fotografia reprezintă două persoane de culoare spânzurate în timpul unei manifestaţii “pro-albe” – generând, de facto, o explicaţie imagistică puternică (de dincolo de laconismul explicaţiei) noţiunii de „rasism”. Ca şi din manualul Humanitas, **lipsesc imaginile relevante pentru minorităţile de gen** sau pentru subiectul **persoanelor cu dizabilitate**, iar **raportul dintre imaginile cu personaje masculine şi cele feminine (22/2)** vorbeşte de la sine despre scara prejudecăților implicite manualului All-VII.

Manualele de Cultură Civică pentru clasa a VIII-a

Manualele comparate aici:

- Cultura civică, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Humanitas Educațional, abreviat aici **Humanitas-VIII**[12].
- Cultura civică, Manual pentru clasa a VIII-a - Editura Corint, abreviat aici **Corint VIII**[13].
- Cultura civică, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Sigma, abreviat aici **Sigma VIII**[14].

Toate manualele enumerate mai sus sunt încă în uz, retipărite fără modificări şi distribuite gratuit elevilor din ţară.

Menţiuni ale diferitelor minorităţi religioase, etnice, sexuale:

Humanitas-VIII: Prezența aceleiaşi echipe de autori şi referenţi ca pentru Manualul de Clasa a VII-a ne impune evaluarea manualelor cu folosirea unui criteriu comparativ adiţional în comentariile noastre, vizând evoluţia metodologiei şi agregării explicaţiilor pe teme identice de la un manual (a VII-a) la altul (a VIII-a). Erorile de actualizare rămân, din păcate, vizibile şi în Manualul Humanitas-VIII. Ele apar prin inerţie, ca efect târziu al unor prevederi şi ordine anacronice, anterioare aderării României la UE.

Se clarifică de la sine interogaţia cea mai dureroasă pentru sistemul educaţional naţional, anume în sarcina cui cad reeditările periodice ale unor manuale de ani 2000 încă prezente în ghiozdanele elevilor? Întreaga serie de definiţii şi menţiuni ale structurilor politice şi administrative, cât şi a istoriei recente politice şi instituţionale a României, a UE şi a referirilor la Tratate Internaţionale sunt de actualizat urgent, laolaltă cu activităţile şi exerciţiile ce prezintă numai (fără să confirme istoria recentă) educaţia civică în virtutea unui trecut – încă apărând, urmare a lipsei reeditărilor, ca o aspiraţie pentru viitor. Odată cu revizuirea metodologiei, considerăm imperativ ca noile ediţii să acorde o atenţie sporită chestiunii minorităţilor şi a discriminărilor ce fac obiectul explicit al normelor de educaţie la care România a subscris prin integrarea în UE.

Corint-VIII: Trendul „minimalist" în abordarea chestiunii minorităţilor este continuat şi în expoziţia propusă de Editura Corint. Relatarea evenimentelor relevante pentru istoria etniilor se reduce, de cele mai multe ori, la precizarea existenţei acestora, minorităţilor etnice fiindule dedicate secvenţe pasagere, proporţionale – a se citi „lapidare" – ca întindere şi importanță cu alte menţiuni secundare ale unor minorităţi rasiale şi tribale sau ale unor momente cu relevanţă politică şi istorică pentru istoria drepturilor omului (și acestea minimalizate ca importanță). Pe scurt, aproape nimic de cuantificat. **Din această cauză, numărul de şase menţiuni privind evenimentele semnificative pentru minorităţi cuprinde – într-o numărătoare exhaustivă – atât instanţele unde sunt pomenite etniile conlocuitoare, cât şi evenimente istorice relevante pentru cronologia drepturilor omului în general.**

Într-o evaluare a relevanței, eficiența, corectitudinea planurilor-detaliu şi generozitatea unor astfel de menţiuni rămân aproape de zero, prezenţa lor în text fiind mai întotdeauna una justificativă – deliberat incompletă şi amalgamată cu alte noţiuni irelevante pentru elementele teoretice necesare unei prezentări şi discuţii corecte a chestiunii minorităţilor în România – ori în alte agregări geopolitice.

În capitolul „Alterări ale Patriotismului" (de altfel, un titlu al cărui coté ideologizant atinge o dimensiune aproape lirică a absurdului!) există

12 *Cultură civică*, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Humanitas Educațional, 2015. Autori: Dakmara Georgescu și Doina-Olga Ștefănescu. Referenți științifici: dr. Mihaela Miroiu, Cristian Pârvulescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul 4237 din 23.08 1999.

13 *Cultură civică*, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Corint. Autori: Maria-Liana Lăcătuș și Mihaela Penu Pușcaș. Referenți științifici: conf.univ.dr. Vintilă Mihăilescu, asist.univ. Lucian Bercea, prof.dr. Norocica-Maria Cojescu, prof. gr. I Aliss Andreescu, prof. gr I Liliana Cotigă, prof. gr. I Dorina Drăghici, Prof. gr.II Laurenția Hacman, prof.grI Vasile Voinescu, prof.metodist gr.I Odette Zaiț. Manual realizat în confomitate cu programă analitică aprobată de Minsterul Educației Naționale în conformitate cu ordinul 4237 din 23 august 1999.

14 *Cultură civică*, Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Sigma, 2000. Autori: Dorina Chiritescu și Angela Tesileanu. Referenți: prof. gr.I Elena Lucia Bălan, prof.gr.I Ecaterina Măntescu, cercetător științific dr. Mircea Stănescu. Manual realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul 4237 din 23.08 1999.

un paragraf care, deşi cvasi-insuficient în economia conceptuală a descrierii xenofobiei, încearcă fără succes integrarea mai multor prejudecăţi într-o enumerare semnificativă, pe care în absenţa altor instante asemănătoare din manualele concurente, trebuie să o cuantificăm cu un 1 – chiar dacă vorbim despre „un unu" ambiguu (Fig. 16): *„Scopul mişcărilor xenofobe este eliminarea străinilor care ar polua atmosfera morală. El se manifestă în ţări ca: Germania, Austria, Franţa, faţă de imigranţii arabi, turci, marocani, asiatici etc".*

Scopul mișcărilor xenofobe este eliminarea străinilor care ar polua atmosfera morală. El se manifestă în țări ca: Germania, Austria, Franța, față de imigranții arabi, turci, marocani, asiatici etc. De fapt, xenofobia ascunde frica față de celălalt, care, de cele mai multe ori, degenerează în violență.

Fig. 16

Dacă subtextul unei astfel de exemplificări se referă de fapt la „islamofobie" – termen mai degrabă necunoscut la vremea publicării manualului, atunci avem de face cu o (unică!) menţiune a discriminării pe fundalul diferenţelor culturale şi religioase. **Nu există un contrafort teoretic limpede la precizarea „ar polua atmosfera morală" – ceea ce într-o notă de interpretare speculativă poate duce uşor la inducţia că eliminarea străinilor din Occident ar putea avea totuşi un temei moral.** O afirmaţie tendenţioasă, urmând unei menţiuni cu tentă informativă, iată reţeta simplă a unui cocktail Molotov amestecat „în cerneala de tipar" (dez) informez, fac un pas înapoi și așa, voit sau nevoit, dau undă verde haosului interpretativ.

Sigma-VIII Lipsa aproape totală din manualul Sigma-VIII a evenimentelor relevante pentru sau din istoria minorităţilor etnice, sexuale, religioase este elementul-cheie pentru evaluarea negativă a textului în baza indicatorilor analitici propuşi aici.

Abordarea enumerativă, de bifat numai la nivelul includerii formale, constituie strategia de anduranţă a autorilor; aceştia sunt totuşi extrem de parcimonioşi cu titulatura filozofică a noţiunilor didactice prezentate, cât şi cu cronologizarea documentelor antologice pentru Drepturile Omului (vezi p.61 / Fig. 17, unde sunt enumerate Declaraţia de Independenţă a SUA - 1776, Declaraţia Drepturilor Omului şi Cetăţeanului - 1789, Declaraţia Universală a Drepturilor Omului - 1948).

În ceea ce privește proclamarea și revendicarea egalității între persoane pot fi evidențiate documente esențiale care precizează explicit aceste idei.

- *Declarația de Independență* a Statelor Unite ale Americii, document adoptat la 4 iulie 1776 de Congresul celor 13 colonii engleze din America de Nord, prin care acestea și-au declarat independența și au proclamat crearea Statelor Unite ale Americii. Redactată de către Thomas Jefferson, Declarația de Independență proclamă dreptul oamenilor la viață, libertate, egalitate, năzuință către fericire, recunoscând suvernitatea poporului.
- *Declarația drepturilor omului și cetățeanului*, document al Revoluției franceze adoptat la 26 august 1789 de către Adunarea Constituantă. Declarația proclamă libertatea, proprietatea individuală și rezistența împotriva asupririi, ca drepturi naturale ale omului, iar legea, ca expresie a voinței comune, aceeași pentru toți.
- *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în 1948.

Fig. 17

Alături, pe pagina 60 (fig. 18), descoperim în oglindă, definiţiile filozofice ale drepturilor, egalităţii şi demnităţii persoanei (aşa cum apar ele în Biblie, în tradiţia augustiniană, în filozofia lui Locke, în utilitarianismul lui Mill sau în idealismul lui Kant), cu specificaţia că recursul la terminologia filozofică – şi aceasta în nevoie de detalii explicative, înlocuieşte tema anunţată de titlul secţiunii 3.6, anume *„O perspectivă istorică privind proclamarea şi revendicarea egalităţii între persoane"*. Pe scurt, inserturile de terminologie erudită sunt aici ca să compenseze lipsa de context la situaţii istorice relevante sau la explicaţiile foto – ce ar fi fost imperative pentru cursivitatea fiecărui excurs către arii tematice specifice.

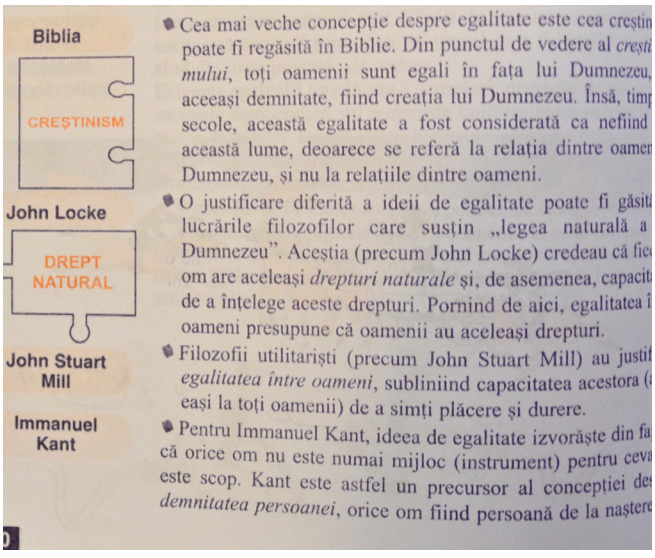

Fig. 18

Interesantă este menţiunea Comunităţii în finalul aceleași secţiuni, o noţiune aproape absentă din manualul Corint VIII, unde definiţia este însă din nou minată de generalizarea forţată şi simetriile artificiale între nivelele de agregare ale comunităţii. Ni se propune asfel o definiţie precară a comunităţii unde *„tipurile de comunităţi se integrează una alteia”* în virtutea apartenenței simultane a persoanei la mai multe *„tipuri de comunităţi umane”* (a se remarca **reductivismul forţat al sintagmei**, fără o rafinare a premizelor, ce pare desprinsă din clişee teoretice staliniste). Acestea ar fi: *„familia; comunitatea etnică, religioasă; comunitate locală/regională: satul, comuna, oraşul; comunitate naţională; comunitate internaţională”*. Chiar dacă absenţa unor noţiuni teoretice contemporane despre comunitate, atât în pluralitatea definiţiilor, cât şi în menţiunea unor altfel de comunităţi – de felul celor sporadice sau elective – nu pot fi invocate aici ca vicii de organizare ale materialului textual anacronic – absenţa unor exemple şi aplicaţii unde conţinutul multicultural, hibrid al identităţilor naţionalităţilor conlocuitoare sau a minorităţilor de convingeri ar fi fost absolut necesare ca derivative ale priorităţilor teoretice abordate de autori.

Menţiuni stereotipe sau discriminatorii la adresa diferitelor minorităţi

Humanitas-VIII: În pofida eleganţei incontestabile a stilului prezentării, lipsa exemplelor relevante, alături de recursul sistematic la formulări analogice în toate instanţele ce ar fi trebuit dedicate şi minorităţilor (e.g. Egalitatea şanselor, identitatea şi patriotismul) ne pune în situaţia de a enumera la rubrica Stereotipii mai multe formulări. Evenimentele relevante se reduc la statutul câtorva menţiuni istorice scurte, dar nu cu referire la viaţa minorităţilor. Cum însă ar putea trece ca pozitive şirul de definiţii eluzive şi generalizante al autorilor – mai subtil decât în manualele concurente – altfel decât drept un exerciţiu omniprezent de autocenzură, o culme a pedagogiei „non-invazive”, ținută cu grijă departe de abordări ale rasei, etniei sau genului?

Spicuim câteva exemple relevante, menţionând că discriminările evocate explicit în acest manual-relicvariu se limitează la trei, anume locul naşterii, avere şi gen (explicat în două cuvinte ca „deosebire de sex”): astfel, la p. 71 (Fig. 19), **prezentarea egalităţii de şanse** se reduce la următoarea figură cu statut de exemplu unic, autorii evitând sistematic, ca şi în alte manuale de educaţie civică ale aceleiaşi epoci, aducerea în cauză a minorităţilor sau a studiilor de caz: „**Dacă la o şcoala s-ar primi doar elevi de 1,23 m şi 80 kg, ar fi o nedreptate pentru cei care nu se pot îngrăşa atât de mult sau nu sunt scunzi”**.

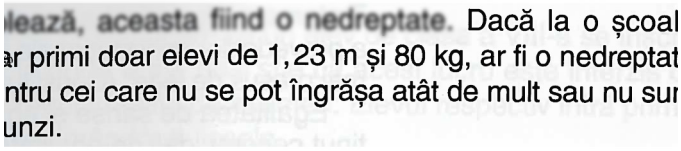
leează, aceasta fiind o nedreptate. Dacă la o școal
ar primi doar elevi de 1,23 m și 80 kg, ar fi o nedreptat
ntru cei care nu se pot îngrășa atât de mult sau nu sur
unzi.

Fig. 19

În manualul pentru clasa a VII-a, diferenţa identităţii la naştere era prezentat prin analogie cu atributele specifice nerelevante pentru diferenţele între oameni atunci când sunt comparate cu trăsăturile aparente ale ***crocodililor***(!) - Fig. 20. Frecvent, colectivul de autori recurge la analogii de tipul „merelor şi perelor” din acelaşi coş pentru a livra explicaţii simpliste pentru identitatea şi diferenţa culturală, voit neutre şi perfect irelevante – dată fiind absenţa perspectivei istorice sau descriptive.

Exerciții și activități

1 Atunci când stabilim asemănări și deosebiri între două lucruri sau două animale, înseamnă că le comparăm. Pentru a le compara, stabilim un punct de vedere. Dacă spunem, de exemplu, că doi crocodili se deosebesc prin faptul că unul este mai verde și celălalt mai lung, greșim, pentru că amestecăm două criterii: culoarea și greutatea. Încercați să stabiliți împreună o listă de criterii potrivite pentru a face comparații între persoane.
Grupați apoi criteriile după asemănările lor. Care credeți că sunt mai importante pentru a defini persoanele?

Fig. 20

În plus, succintele instanțe de unde s-ar putea deduce buna credinţă a colectivelor de autori sunt deja desuete: Cu privire la iniţiativele legislative ale Parlamentului României aflăm că iniţiativa *„Legea pentru egalizarea şanselor între femei şi bărbaţi” propune* (a propus ar fi fost timpul corect) *interzicerea discriminărilor*

de gen […], dar că *„Legea a fost respinsă”* - Fig. 21. (Inutil de comentat că legea respectivă a fost adoptată în 2002[15]).

festă inițiative legislative în acest sens. O asemenea inițiativă a fost *Legea pentru egalitatea șanselor între femei și bărbați.* Ea propune interzicerea discriminărilor de gen, respectiv diferențierea, excluderea sau restricția ce decurg din reglementări, dispoziții sau practici uzuale și care, prin efectele generate, favorizează persoane de un anumit sex, defavorizându-le pe celelalte. Legea a fost respinsă.

Fig. 21

În cuprinsul capitolului Patriotismul şi Uniunea Europeană (p.105 - Fig. 22) descoperim o menţiune al cărei anacronism ne face să realizăm că manualul nu a mai fost revizuit de la data primei publicări *„România – țară asociată Uniunii Europene – a fost invitată la summitul de la Helsinki din decembrie 1999 să înceapă negocierile de aderare la UE. Acestea vor dura câțiva ani și vor avea ca rezultat alinierea legislației românești la cea europeană”*.

România — țară asociată Uniunii Europene — a fost invitată la summitul de la Helsinki din decembrie 1999 să înceapă negocierile de aderare la UE. Acestea vor dura câțiva ani și vor avea ca rezultat alinierea legislației românești la cea europeană. România va putea să devină membră a UE în condițiile în care profilul economic și social va apropia țara noastră de standardele europene.

Fig. 22

Definiţia *„lipsei de patriotism”* este adusă la o simplă întorsătură de condei, de unde situaţiile discriminării pe motive de apartenenţa la minoritate sunt trecute sub tăcere: *„Atunci când valorile civice sunt uitate şi se susţine că, în comparaţie cu străinii sau celelalte etnii, românii sunt mai buni, mai harnici şi mai bine intenţionaţi, se trece de la o atitudine patriotică la un comportament opus.”* (p.100). Deşi plasată alături de definiţia termenului „șovinism’ (în caseta (30/50mm - Fig. 23) fraza citată poate reprezenta ea însăşi un punct culminant în şovinismul implict eluziunii minorităţilor conlocuitoare.

Uluitoare şi de neacceptat este însă absenţa oricărei menţiuni explicite pe tema Holocaustului. În locul acesteia, aflăm că totalitarismul, inclusiv hitlerismul reprezintă, conform Hannei Arendt (Fig. 24), *„teroarea totală”* şi că în astfel de regimuri *„autoritățile statului nu pot fi controlate de cetățeni”*. Cât

Termenul „șovinism“ se aplică acelei concepții care exprimă un patriotism exclusivist, intolerant, având la bază credința că doar națiunea din care facem noi parte are trăsături pozitive. Prin șovinism se promovează dușmănia între națiuni și ura față de persoanele din altă etnie.

Fig. 23

echivoc aici în pedagogia propusă de una dintre cele mai active edituri altfel în educaţia Holocaustului şi a politicilor genocidale din România!

domenii de activitate („societatea civilă”) sunt desființate, statul exercitând un control absolut asupra cetățenilor. Așa cum spunea gânditoarea germană Hannah Arendt, totalitarismul este tipul de regim politic a cărui existență este „teroarea totală“. Autoritățile statului nu pot fi controlate de cetățeni. Ele dispun în mod discreționar de viața, libertatea și proprietatea acestora.

Fig. 24

Precizările referitoare la Holocaust, inclusiv la definirea culpei regimului Antonescu în context, sunt elemente esențiale ale unei metodologii pro-democratice. La fel ar fi o discuție a statutului minorităților etnice în România socialistă, cu toate elementele critice la adresa naționalismului ceaușist. La fel ar fi inserarea unor secțiuni descriptive pentru rezistența anticomunistă în România postbelică – adeseori asimilată abuziv cu legionarismul.

Ca şi în manualul de clasa a VII-a, absenţa studiilor de caz în sine este o opţiune a autorilor, ce adesea încearcă să compenseze prin instanțe foto relevante sau prin teme de activitate cu miză relevantă pentru învăţare. Aici s-ar încadra şi **nota ilustrativă – o excepţie de abordare în manualele de Cultură Civica – din cuprinsul Lecţiei 4, „Participare cetăţenească şi responsabilitate”, prezentând o fotografie a unei persoane de sex masculin într-un cărucior cu rotile** (Fig. 25). Explicaţia foto contextualizează imaginea ca *“Persoană cu handicap fizic participând la o campanie de strângere de semnături”*, alături de un şir de întrebări adecvat aceleiaşi teme profund ignorate în societatea românească, anume situaţia şi drepturile persoanelor cu nevoi speciale.

15 Lege Nr. 202 din 19 aprilie 2002 privind egalitatea de şanse şi de tratament între femei şi bărbaţi, modificata prin Legea 229/2015 (vezi http://anes.gov.ro/cs/groups/public/documents/document/mjaw/mda1/~edisp/1010115116200005230.pdf)

Persoană cu handicap fizic participând la o campanie de strângere de semnături

Fig. 25

Nutrim speranţa că ediţiile actualizate să confere spaţiu adiţional educaţiei pentru ocrotirea persoanelor cu nevoi speciale.

Corint-VIII: Inacceptabil chiar pentru epoca redactării manualului, **colectivul de autori şi referenţi a ales eludarea completă a subiectului referitor la „Orientarea sexuală şi minorităţi sexuale”**, într-o perioadă în care tema putea apărea în România ca un „taboo”.

Chestiunea minorităţilor este (aproape) inexistentă, cu excepţia unor stereotipii. În plus, definiţia „anarhiei” (p. 24 - Fig. 26) trădează lipsa de senzitivitate şi interes a întregii echipe de autori şi referenţi pentru definiţiile pozitive ale anarhismului, de discutat în corelaţie cu statutul comunităţilor alternative şi a statutului libertăţii în societăţile tribale, nomadice sau a grupărilor „utopice” de tot felul, formate din grupuri minoritare, militante, egalitariene.

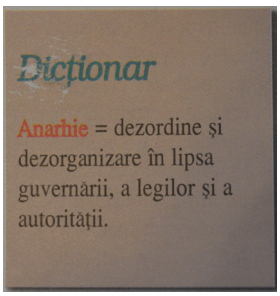

Fig. 26

De asemenea, este eludată definiţia anarhismului în relaţia sa intrinsecă cu formele de organizare cooperatiste, comunitarianiste, cât şi cu variile manifestări ale justiţiei tradiţionale în agregările societăţilor indigene. Excursul (p.72) „Utopiile politice”, este binevenit – în compensaţie la fragmentarismul şi lipsa de plan-detaliu a lecţiei „Dreptatea şi Egalitatea” – dar nu face aluzie la niciuna dintre noţiunile comunităţilor alternative sau experimentale cu referire la minorităţi sau grupuri elective. Ca şi în multe alte locuri, laconismul – alături de lipsa de precizie la natura diversă şi complexă a subiectului, şirurile raţionamentelor unidirecţionale (uneori privitoare la naţiune, alteori la patriotism şi la libertăţile cetăţeneşti) - poate lăsa impresia unor absenţe premeditate a definiţiilor şi contextelor sensibile pentru poziţia minorităţilor şi posibilităţile de contra-argumentare pro-minoritare.

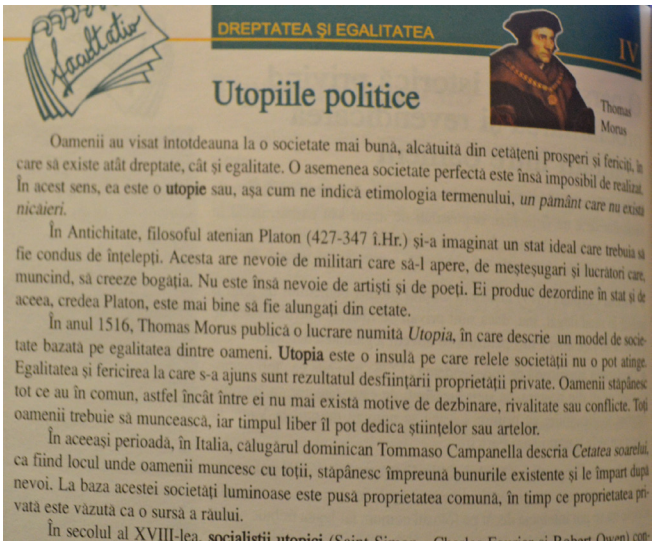
DREPTATEA ŞI EGALITATEA

IV

Utopiile politice

Thomas Morus

Oamenii au visat întotdeauna la o societate mai bună, alcătuită din cetăţeni prosperi şi fericiţi, în care să existe atât dreptate, cât şi egalitate. O asemenea societate perfectă este însă imposibil de realizat. În acest sens, ea este o **utopie** sau, aşa cum ne indică etimologia termenului, *un pământ care nu există nicăieri*.

În Antichitate, filosoful atenian Platon (427-347 î.Hr.) şi-a imaginat un stat ideal care trebuia să fie condus de înţelepţi. Acesta are nevoie de militari care să-l apere, de meşteşugari şi lucrători care, muncind, să creeze bogăţia. Nu este însă nevoie de artişti şi de poeţi. Ei produc dezordine în stat şi de aceea, credea Platon, este mai bine să fie alungaţi din cetate.

În anul 1516, Thomas Morus publică o lucrare numită *Utopia*, în care descrie un model de societate bazată pe egalitatea dintre oameni. **Utopia** este o insulă pe care relele societăţii nu o pot atinge. Egalitatea şi fericirea la care s-a ajuns sunt rezultatul desfiinţării proprietăţii private. Oamenii stăpânesc tot ce au în comun, astfel încât între ei nu mai există motive de dezbinare, rivalităţe sau conflicte. Toţi oamenii trebuie să muncească, iar timpul liber îl pot dedica ştiinţelor sau artelor.

În aceeaşi perioadă, în Italia, călugărul dominican Tommaso Campanella descria *Cetatea soarelui*, ca fiind locul unde oamenii muncesc cu toţii, stăpânesc împreună bunurile existente şi le împart după nevoi. La baza acestei societăţi luminoase este pusă proprietatea comună, în timp ce proprietatea privată este văzută ca o sursă a răului.

În secolul al XVIII-lea, **socialiştii utopici** (Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen) cri-

Fig. 27

Deşi utilă şi de neevitat, menţiunea laconică a Holocaustului (fără echivalent în celelalte manuale de clasa a VIII-a!) aduce de fapt un prejudiciu real complexităţii şi importanţei subiectului.

Se menţionează astfel *„exterminarea a milioane de evrei şi ţigani”* (p. 105 - fig. 28), într-o **formulă stereotipă şi neinspirată,** date fiind lipsa contextelor istorice şi a proporţiilor adecvate între cele două faţete ale genocidului nazist/fascist (între care nu apare vreo diferenţiere punctuală). Aici, termenul **„ţigani”** – deşi folosit fără intenţie deprecatorie – este şi rămâne **de neacceptat** în standardele formulărilor academice contemporane.

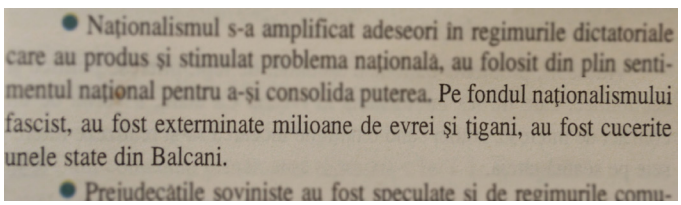
● Naţionalismul s-a amplificat adeseori în regimurile dictatoriale care au produs şi stimulat problema naţională, au folosit din plin sentimentul naţional pentru a-şi consolida puterea. Pe fondul naţionalismului fascist, au fost exterminate milioane de evrei şi ţigani, au fost cucerite unele state din Balcani.

● Prejudecăţile şoviniste au fost speculate şi de regimurile comu-

Fig. 28

De altfel, în studiul de caz (p.12 - Fig. 29) este folosit termenul „rromii”, transliterat

între paranteze ca „ţiganii”- ce este însă ales de autori mai târziu în detrimentul termenului „rrom”- intial propus ca standard de exprimare[16].

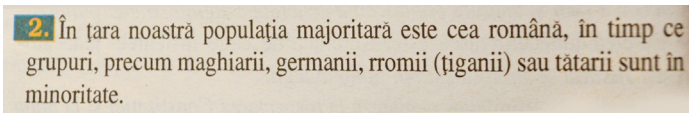
2. În ţara noastră populaţia majoritară este cea română, în timp ce grupuri, precum maghiarii, germanii, rromii (ţiganii) sau tătarii sunt în minoritate.

Fig. 29

Majoritatea formulărilor evită precizarea prin recursul deliberat la plural (e.g.: evrei, ţigani) şi la registre generalizante. Tocmai **lipsa unor menţiuni la obiect despre sterilizările forţate şi despre politicile de planning natal specifice politicilor regimurilor rasiste şi totalitare** este aspectul critic de adus în discuţie la această rubrică.

Chiar dacă sunt efectul al unei pedagogii şi terminologii anacronice, enunţurile dezvoltate – de facto absente – referitoare la minorităţi trădează vicii conceptuale din categoria „curriculumului ascuns,” unde viziunea naţionalistă se referă în lipsa de adecvare evidentă a definiţiilor şi descrierilor antropologice, sociologice sau istorice necesare sau de amalgamarea exemplelor neadecvate la conţinut, în locul unor contexte unde s-ar fi impus prioritizarea definiţiilor, descrierilor, exerciţiilor şi studiilor de caz ce ar fi decurs logic din introducerea completă a minorităţilor conlocuitoare, fie că vorbim de cele etnice, cultural-religioase sau sexuale. De aceea, în pofida rarelor menţiuni justificative, relevanţa registrelor descriptive şi deliberative referitoare la prezenţa, modul de viaţă şi întrebările morale decurgând din simpla existenţă a minorităţilor enumerate mai sus rămâne nulă.

Absenţa unor precizări textuale discriminatorii la adresa „altor minorităţi” se referă, de fapt, la lipsa unor intenţii voluntar asumabile în limbaj, dat fiind anacronismul şi laconismul întregii structuri ideatice a abordării. P**er total, se constată absenţa chestiunilor minorităţilor conlocuitoare** la scara unei abordări programatice, această lipsă fiind înlocuită de ilustraţii irelevante sau exemple succinte (unele exotice) despre alte minorităţi decât cele conlocuitoare.

Unicul studiu de caz privind discriminarea pe motive sexuale, *„Povestea Alexandrei”* (Fig. 30) este lipsit de relevanţă şi deliberat plasat în locul concluziei capitolului despre „Egalitate şi Democraţie” – referindu-se la un caz de discriminare la angajare a unei candidate la postul de *„vânzătoare într-un magazin de electronice”*, naraţiunea fiind locată în România.

STUDIU DE CAZ

Povestea Alexandrei

Alexandra Dumitriu are 19 ani şi este absolventa unei şcoli comerciale. Ea povesteşte:
Într-o dimineaţă am citit în ziar, la rubrica de publicitate, că magazinul „Universal“ angajează tânăr vânzător la raionul de produse electronice. M-am prezentat pentru interviu. Directorul magazinului mi-a spus să revin peste două zile, iar la data respectivă m-a amânat din nou. Lucrurile s-au repetat în acelaşi mod încă de două ori, fapt care m-a determinat să cred că amânările directorului au scopul de a mă descuraja. Supărată, am discutat cu fratele meu care mi-a sugerat că directorul preferă un bărbat pentru postul respectiv. Ne-am hotărât să verificăm această bănuială şi am stabilit ca el să se prezinte şi să solicite postul anunţat. Discuţia cu directorul a avut loc imediat, şi fratelui meu i s-a spus că poate începe lucrul chiar din ziua următoare.

Fig. 30

Nota bene, studiul de caz succede şi aparent exemplifică în intenţia autorilor conţinutul unei pagini unde se discută un subiect sensibil, anume discriminarea rasială în SUA şi resorturile antirasiste ale societăţilor democratice contemporane. În plus, acţiunea are ca personaj principal o eroină a cărei fotografie, este vorba de o caucaziană cu trăsături central-europene, contravine vădit violenţei imagistice de la pagina anterioară, unde una dintre fotografii dezvăluie violenţele poliţiştilor „molestând un grup de manifestanţi pacifişti de culoare (SUA, anii’60 - Fig. 31).

Polițiști molestând un grup de manifestanți pacifiști de culoare (S.U.A., anii '60).

Fig. 31

16 Termenul corect fiind însă „rom” (notă CRJ)

De ce autorii nu au ales un exemplu mult mai viu în conştiinţa romanilor, de pildă violenţele şi gesturile genocidale anti-rome din România sau din Europa anilor '90? Ca şi în alte instanţe unde cititorul s-ar aştepta la un Studiu de Caz relevant pentru cazuistica locală a abuzurilor şi discriminărilor, logica exemplului şi a temei de discuţie frizează derizoratul.

În subcapitolul *„Apartenenenţă şi loialitate"*, autorii menţionează procentele naţionalităţilor conlocuitoare, alături de articolul din Constituţie unde se precizează că *„Statul român recunoaşte şi garantează persoanelor aparţinând minorităţilor naţionale …"* Vorbim despre o aplicaţie, având în vedere că parte din citat este înscrisă într-o casetă de culoare galbenă, alături de care apare o fotografie de la „Congresul al V-lea al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România" (fig. 32) – unde explicaţia foto (30mm/40mm, alb-negru) este un substitut la orice altă menţiune despre istoria politică nu numai a minorităţii maghiare, dar şi a tututor celorlalte minorităţi din România. Unde sunt romii, dar germanii? Unde sunt turcii, tătarii, ucrainienii, sârbii, bulgarii și celelalte minorități etnice? Întrebări retorice – aceleaşi, desigur!

Instantaneu de la Congresul al V-lea al Uniunii Democratice a Maghiarilor din România.

Fig. 32

Previzibil, de acum, enunţurile pozitive sau doar cuantificative în chestiunea minorităţilor naționale încep şi se opresc la pagina 101 – nefiind însoţite de vreo definiţie sau vreun element de istorie al minorităţilor menţionate; în locul acestor contexte obligatorii, autorii se hotărăsc să treacă abrupt la descrierea obligaţiilor constituţionale ale minorităţii: *„Corelat cu aceste drepturi, minoritatea are şi o serie de obligaţii egale cu ale majorităţii…"* (p. 101, ultimul paragraf - Fig. 33).

Corelat cu aceste drepturi, minoritatea are şi o serie de obligaţii egale cu ale majorităţii. Minoritatea trebuie să se comporte ca parte a comunităţii, dar aceasta se poate realiza doar dacă se armonizează cu populaţia majoritară, pentru că, aşa cum este prevăzut tot în Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, fiecare are îndatoriri faţă de comunitatea în care trăieşte, „deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă şi deplină a personalităţii sale".

Fig. 33

Într-un registru retoric trădând prejudecăţi naţionaliste şi lipsa de deschidere a autorilor către ideile propuse spre discuţie, exerciţiul de la pagina 103 se axează tematic pe „mândria de a fi român", urmat de o întrebare ambiguă, a cărei formulare nefericită în succesiunea exerciţiilor precedente generează confuzie şi invită la răspunsuri discriminatorii/represive la adresa identităţilor minoritare: ***„Aţi simţit vreodată nevoia să vă schimbaţi etnia? Este acest lucru posibil?"*** (Fig. 34).

3. Aţi simţit vreodată nevoia să vă schimbaţi etnia? Este acest lucru posibil?

Fig. 34

Pe pagina 101, sub o casetă înscrisă „Facultativ", descoperim că tema minorităţilor conlocuitoare, deja expediată în nomenclatorul temelor de discuţie optionale, este ilustrată (irelevant în context) cu figurile Papei Ioan Paul al II-lea şi a Patriarhului Teoctist, în timpul vizitei Suveranului Pontif în România, în 1999, deşi manualul nu atinge nicăieri altundeva noţiunea pluralismului cultural, a libertăţilor religioase sau a mişcărilor religioase identitare aflate în tensiune cu variile forme ale ecumenismelor contemporane. Ne aflăm, cu siguranţă, la secţiunea cea mai discutabilă a întregului manual, un moment în care nicio justificare legată de raţiuni editoriale nu mai poate fi argumentată.

Sigma-VIII: Ne-am fi aşteptat ca perspectivismul clamat de autori să includă şi menţiuni ale inegalităţii la care au fost supuse minorităţile, în ţară sau oriunde în lume, mai ales că în capitolul 3 se tratează şi despre „egalitatea şanselor" sau „egalitatea politică", fără referire însă la marea paletă de prejudecăţi şi politici discriminatorii coloniale sau istoric-totalitariene pe criterii naţionale,

rasiale şi culturale.

Este astfel notabilă **lipsa *oricărei* menţiuni, inclusiv la nivel lingivistic, la situaţia romilor**, aceasta fiind în conexiune cu criteriile teoretice prezente, de invocat ca minoritate ilustrativă pentru istoria ei, cât şi pentru discriminările la care este în continuare supusă.

Nici în alte secţiuni ale cărţii, cum ar fi 5.2 „Complexitatea identităţii personale în prezent. Identităţi multiple" sau 5.4 „Alterări ale patriotismului: xenofobia, şovinismul, demagogia" nu am găsit vreo indicaţie la obiect asupra identităţilor multiple – ne referim şi la minorităţi conlocuitoare, dar şi la „altele" – anume minorităţi rasiale, minorităţi de gen sau de convingeri religioase şi politice.

O pseudo-exceptie de la regula tăcerii în privinţa minorităţilor s-ar vrea apariţia definiţiilor incluzive de tipul celei de la pag. 93, unde aflăm că identitatea unei persoane este legată deopotrivă de: *„spaţiul în care s-a născut persoana sau căreia îi aparţine […]; celelalte persoane, de instituţiile existente într-o comunitate; relaţiile cu celelalte persoane dar şi cu instituţiile marchează trăsăturile identităţii personale prin: conţinutul lor; rolurile pe care le are o persoană; normele şi valorile culturii în care se naşte şi pe care şi le însuşeşte"* (p.93 - Fig. 35).

Identitatea unei persoane este legată, deopotrivă, de:
- spațiul în care s-a născut sau căruia îi aparține în prezent; uneori, această legătură sufletească marchează, major, o persoană; așa se poate explica, de exemplu, pentru persoanele care trăiesc în alte locuri decât cele în care s-au născut, sentimentul de dor față de meleagurile natale
- celelalte persoane, de instituțiile existente într-o comunitate; relațiile cu celelalte persoane dar și cu instituțiile marchează trăsăturile identității personale prin:
  - conținutul lor
  - rolurile pe care le are o persoană.

Fig. 35

În exerciţiul corelativ temei identitare, elevii sunt îndemnaţi la punctul 1 să lucreze câte doi, *„precizând date cu privire la identitatea"* fiecăruia. Nu se specifică vreo regulă de lucru adiţională, iar apariţia în alte locuri a ideii şanselor egale rămâne, previzibil pentru cititorul avizat, fără vreo ilustrare la secţiunea Exerciţii. Toate celelalte *Întrebări, Aplicaţii şi Exerciţii* ne dau de înţeles că miza lucrului în comun între elevii prezenți la dezbaterile din clasă se referă la situaţii unde identitatea naţională trebuie agregată corect în prezentări adresate străinilor (simularea se referă la prezentarea României de către elevul pornit într-o excursie imaginară prin Europa sau în Statele Unite ale Americii!) sau în funcţie de corelativi semantici precum „conştiinţa naţională", „sufletul naţiunii", urmate de „exemple de luptă a poporului român pentru afirmarea identităţii sale naţionale."

Erudiţia autorilor pare a excela atunci când vine vorba de formele de justiţie primitivă asociate conceperii şi înfăptuirii dreptăţii. În locul mai necesarului concept de justiţie tradiţională sau comunitariană, aflăm că diferenţele dintre comunităţi pot fi exemplificate relevant prin recursul la *„un anumit gen de licitaţie a sacrificiului"* – într-o instanţă hiperbolizantă a noţiunii de justiţie primitivă – parcă ruptă din justificările superiorităţii primilor colonizatori ca temei al evanghelizărilor forţate şi al genocidelor rasiale. *„În fiecare an, într-o anumită zi (Ziua Recunoştinţei) este aleasă prin tragere la sorţi o anumită persoană din comunitate pentru a fi sacrificată, considerându-se că astfel comunitatea va prospera"*(Fig. 36). Într-o notă de amatorism fără scuză – dată fiind inadecvarea întregului episod la realitatea istorică şi la relevanța sa antropologică – autorii conchid, la fel de lapidar că *„Acest lucru este apreciat nedrept de către alţi oameni, dar drept de comunităţile respective"*. Iată unul dintre exemplele ce nu pot rămâne nesancţionate de un cititor cu educaţie critică.

Spre exemplu, există mici comunități care practică un anumit gen de „licitație a sacrificiului". În fiecare an, într-o anumită zi (Ziua Recunoștinței) este aleasă prin tragere la sorți o anumită persoană din comunitate pentru a fi sacrificată, considerându-se că astfel, comunitatea va prospera. Acest lucru este apreciat nedrept de către alți oameni, dar drept de comunitățile respective.
Poligamia, legea talionului, sacrificarea soției la moartea soțului sunt tot atâtea tradiții comunitare, care pot duce la moduri greșite de concepere și înfăptuire a dreptății.

Fig. 36

Continuarea ţine şi ea de zodia reductivismului intelectual periculos, explicat fiind că *„Poligamia, legea talionului, sacrificarea soţiei la moartea soţului sunt tot atâtea tradiţii comunitare, care pot duce la moduri greşite de concepere şi înfăptuire a dreptăţii"*. Poligamia,

legea talionului, sacrificiul membrilor familiei sunt desigur concepte ce necesită abordări diferenţiale, în asociere relevantă cu mătcile şi contextele simbolice ale culturilor ce au generat astfel de comportamente. **Aşezarea amalgamată a acestor noţiuni fără explicaţie poate genera prin refracţie nu numai confuzie, dar şi prejudecăţi suprematiste ale rasei albe.** Strategia este una de sorginte imperială (engleză, spaniolă, etc) – adesea criticata în Teoria critică postcolonială ca fundament al antropologiilor europocentriste – ce aduce aici întreaga expoziţiune sub semnul periculos al unor prejudecăţi rasiste, de mult denunțate în alte sisteme educaționale democratice, dar de care autorii manualului Sigma nu par a se fi temut deloc.

Manualul este conceput cu mare economie la detalii sau instanțe ilustrative, în fond un excurs teoretic în definiţiile simple ale noţiunilor de introdus – unde autorii au ales deliberat să elimine orice termen sau exerciţiu ar fi particularizat vreuna dintre problemele legate de numirea minorităţilor conlocuitoare, istoria lor sau cazuri clare de discriminare.

Unica menţiune a Protestanţilor, *„persecutaţi pentru credinţa religioasă”*, alături de *„evrei”* o înscrie şi pe aceasta în clasificarea clişeelor discriminatorii şi zodia nefastă a eluziunilor intenţionate fiindu-i antepusă chestiunea discriminării evreilor – și aceasta la fel de trunchiat prezentată. Reforma (religioasă), în opinia noastră, ar fi trebuit măcar definită cu referire la motivele disensiunilor istorice dintre Protestanţi şi Catolici, iar descrierea religiilor minorităţilor conlocuitoare (altele decât cele ortodoxe) ar fi fost absolut obligatorie. Nicăieri în cuprinsul manualului nu se face vreo aluzie la Protestantism sau culte neo-evanghelice de sorginte protestantă, ca religii ale minorităţilor naţionale, căci chiar menţiunile de bază referitoare la etniile conlocuitoare (minorităţi naţionale sau nu) lipsesc total din logica şi desfăşurătorul planului narativ al colectivului de autori.

Unul dintre aspectele cele mai şocante ale structurii manualului în discuţie este, pe lângă irelevanța noțiunilor etice despre inegalitate, absenţa cvasi-absolută şi, de presupus, deliberată, a menţiunilor privitoare la minorităţile/persoanele cu dizabilitate, cât şi la minorităţile sexuale în corpul lecţiilor. Aceasta este o constantă vizibilă atât şi în exerciţii, aplicaţii, întrebări sau ilustrații – unde chipurile de copii şi adolescenţi au întotdeauna trăsături caucaziene.

Fig. 37

Tocmai asocierea acestor două lapse devine relevantă, în contextul substituirii subiectelor sensibile cu fotografii de adolescenţi optimişti (coperta IV) şi adolescente blonde (p. 49 - Fig. 37) cu desene umoristice al căror mesaj rămâne adesea ilizibil sau cu ilustratii „poporane” de felul horelor, obiceiurilor folclorice româneşti (Drăgaica) sau al fotografiilor cu biserici şi porţi de lemn maramureşene.

Curriculum ascuns sau indiferenţă explicită la oricare dintre temele cu potenţial exploziv? Cert este că autorii dedică **un singur rând discriminării** (în 112 pagini!), în secţiunea 3.1 „Dreptate şi nedreptate. Forme şi situaţii de manifestare a nedreptăţii”, mai precis la pagina 46 (Fig. 38): *„O lege poate fi nedreaptă, dacă, de exemplu, are un efect discriminatoriu asupra oamenilor, în funcţie de criteriile politice, religioase, de rasă, avere, sex e.m. […]”*

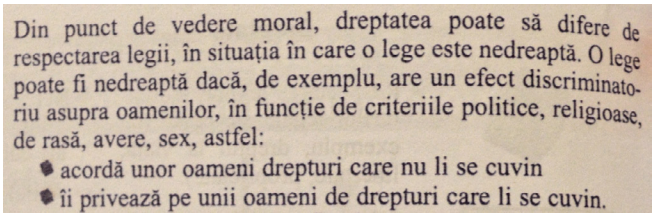
Din punct de vedere moral, dreptatea poate să difere de respectarea legii, în situația în care o lege este nedreaptă. O lege poate fi nedreaptă dacă, de exemplu, are un efect discriminatoriu asupra oamenilor, în funcție de criteriile politice, religioase, de rasă, avere, sex, astfel:
- acordă unor oameni drepturi care nu li se cuvin
- îi privează pe unii oameni de drepturi care li se cuvin.

Fig. 38

Nici în menţionarea şanselor egale, persoanele cu dizabilităţi sau minorităţile sexuale nu sunt aduse în discuţie, deşi se invocă agregarea identitară singulară a indivizilor, în funcţie de

zestrea lor genetică şi culturală. Singurele alte menţiuni la persoane cu dizabilităţi, **într-o exprimare de neacceptat în standardele de drepturile omului**, se găsesc în două paranteze (!), în secţiunea 3.7 intitulată pompos „Rolul Statului şi al societăţii civile în realizarea egalităţii sub diferitele ei forme": prima se referă (en passant) la *„protecţia altor categorii de populaţie (pensionari, studenţi, elevi, persoane **handicapate**"*[17](Fig. 39), urmată de o a doua precizare referitoare la oferirea unor surse alternative pentru programele guvenamentale […] pentru grupuri care au nevoie de ajutor (bătrâni, persoane fără locuinţă, persoane ***handicapate*** etc) - Fig. 40. **Cât de multă pedagogie a răspunderii, co-implicarii şi a cetăţeniei proactive s-ar putea construi pe baza unor asemenea enumerări?**

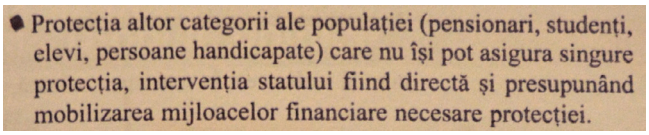
• Protecția altor categorii ale populației (pensionari, studenți, elevi, persoane handicapate) care nu își pot asigura singure protecția, intervenția statului fiind directă și presupunând mobilizarea mijloacelor financiare necesare protecției.

Fig. 39

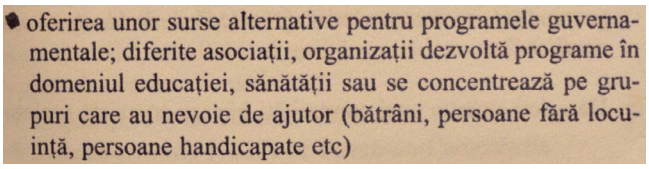
• oferirea unor surse alternative pentru programele guvernamentale; diferite asociații, organizații dezvoltă programe în domeniul educației, sănătății sau se concentrează pe grupuri care au nevoie de ajutor (bătrâni, persoane fără locuință, persoane handicapate etc)

Fig. 40

Din alcătuirea Întrebărilor, Exerciţiilor, Aplicaţiilor şi Evaluărilor semestriale – unde întrebările ce ar putea duce la o exemplificare clară a chestiunii minorităţilor naţionale sunt evitate cu mare atenţie de autori, referirile la obiect legate de vreun tip de discriminare cu relevanță istorică, iar fotografiilor, aproape neinteligibile, nu le sunt adăugate explicaţii la nicio rubrică a manualului, condamnând astfel conţinutul lor la derizorat. Singura excepţie de la regula abstractizării situaţiilor cu potenial „incendiar" pentru **pedagogia de „sens unic"** propusă de autori, este o simplă menţiune a „evreilor" la pag. 100 (*„evreii, făcuţi răspunzători şi prigoniţi pentru criză economică din Germania interbelică"* - Fig. 41), urmată de o Aplicaţie referitoare la povestea Annei Frank (p.101 - Fig. 42).

În nici una dintre aceste două instanțe, cu adevărat „excepţionale" în contextul eludării sistematice a chestiunii minorităţilor, **nu apare (nici în cuprinsul lecţiei, nici în textele exerciţiilor sau evaluărilor) termenul Holocaust**, acestui termen – greu de evitat într-un tratament democratic al priorităților semantice și ideatice – fiind substituite o serie de caracterizări ale Naţionalismului „periculos" prin „promovarea exclusivismului şi intoleranţei" sau cu aluzie la „segregaţia sub forma ghetourilor, la lagăre de concentrare şi genocid". **Din nou, lipsesc aplicaţiile referitoare la statutul femeilor, la condiţia minorităţilor de gen sau convingere politică, la educaţia împotriva discriminărilor de tot felul şi în particular a discriminărilor etnice, pe fundalul vizibil, auriu, al coperţii tematizand cultura „albă" a Occidentului.**

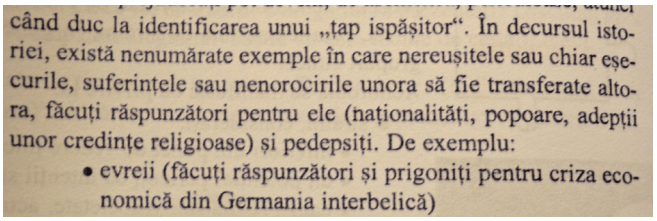
când duc la identificarea unui „țap ispășitor". În decursul istoriei, există nenumărate exemple în care nereușitele sau chiar eșecurile, suferințele sau nenorocirile unora să fie transferate altora, făcuți răspunzători pentru ele (naționalități, popoare, adepții unor credințe religioase) și pedepsiți. De exemplu:
• evreii (făcuți răspunzători și prigoniți pentru criza economică din Germania interbelică)

Fig. 41

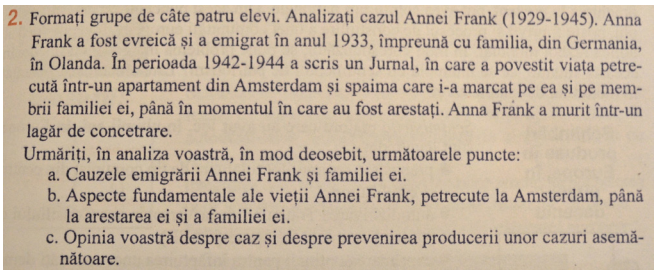
2. Formați grupe de câte patru elevi. Analizați cazul Annei Frank (1929-1945). Anna Frank a fost evreică și a emigrat în anul 1933, împreună cu familia, din Germania, în Olanda. În perioada 1942-1944 a scris un Jurnal, în care a povestit viața petrecută într-un apartament din Amsterdam și spaima care i-a marcat pe ea și pe membrii familiei ei, până în momentul în care au fost arestați. Anna Frank a murit într-un lagăr de concetrare.
Urmăriți, în analiza voastră, în mod deosebit, următoarele puncte:
a. Cauzele emigrării Annei Frank și familiei ei.
b. Aspecte fundamentale ale vieții Annei Frank, petrecute la Amsterdam, până la arestarea ei și a familiei ei.
c. Opinia voastră despre caz și despre prevenirea producerii unor cazuri asemănătoare.

Fig. 42

Imagini

Humanitas-VIII: Unde sunt fotografiile cu minorităţi, unde sunt chipurile de femei? – suntem nevoiţi ne întrebăm din nou.

Într-o notă constructivă izolată (p.96 - Fig. 43), apare fotografia unui copil oriental, cu trăsături microneziene, cărând două găleţi cu apă, ca ilustrare a temei dezvoltării şi justeţei acţiunii corporate în lumea colonială – alături de explicaţia foto aferentă fotografiei (*„Cine poartă responsabilitatea păstrării calităţii apei?"*) – în fapt o interogaţie pe tema importantă de militantism social cu privire la dezvoltarea sustenabilă şi repartizarea justă a resurselor vitale- ce am dori-o extinsă şi la alte manuale şi instante critice în disciplina educaţiei civice, mai ales a celei multiculturale.

17 Sublinierea autorului analizei

Fig. 43

Un alt **eveniment** îl reprezintă fotografia de la pagina 99 (Fig. 44), în cuprinsul capitolului „Ce înseamnă să fii patriot?”, unde descoperim, în premieră pentru rubrica Imagini/Etnie – mai ales că este asociată unui capitol despre Patriotism – poza atletei romance de etnie maghiară Gabriela Szabo. **Nici un alt manual analizat** (inclusiv cel de Cultură Civică al Humanitas –Clasa a VII-a), **nu exemplifică cu imagini de personalităţi prezenţa şi contribuţia personalităţilor minorităţilor conlocuitoare la edificarea noţiunilor de patriotism şi comportament patriotic.**

Fig. 44

Corint-VIII: Ca şi în alte cazuri, inserturile din paragrafele facultative, explicaţii foto şi exerciţii se înscriu într-o economie a justificării minimale la nivel ideatic, noţiunile propuse neavând nici legătură cu planul expoziţiei lecţiei la care sunt ataşate – răspunderea pentru explicaţia noţiunilor adiţionale introduse succint sau doar menţionate lapidar fiind lăsată exclusiv în seamă pedagogului.

Inserturile textuale referitoare la „negri” prin simetrie semantică cu termenul „albi” în secţiunea „Rolul statului şi al societăţii civile în realizarea egalităţii” este neadecvată şi împotriva standardelor de exprimare. Menţiunea succintă despre formele de organizare tribală reprezentând explicaţia foto sub imaginea unui trib de „Pigmei din Uganda” (fig. 45) este atât ruptă de contextul capitolului „Identitatea Naţională şi Patriotismul”, cât şi bizară prin lipsa de relevanţă la descrierea formelor de organizare tribală (e.g.: matriarhat, patriarhat, proprietate colectivă, forme de organizare şi ierarhizare în diverse comunităţi, nomadismul) – până la punctul de a se alinia (involuntar) exprimărilor şi clişeelor coloniale, frizând ridicolul.

Fig. 45

Sigma-VIII: Cu un potenţial ilustrativ inteligent şi complex, asamblat din contribuţia a patru graficieni (remarcabile pentru mesaj, claritate şi eleganță fiind caricaturile lui Dan Perjovschi), tehnoredactarea forţată de formatul cărţii, alături de precarismul calităţii tipăriturii şi de absenţa completă a oricăror explicaţii fotografice (se poate spune că au fost eliminate din lipsă de spaţiu) au capacitatea de a compromite total bunele intenţii de ilustare creativă / compensatorie a mesajului textual – o intenţie încă de ghicit şi de notat în pofida execuţiei sărace a tipăriturii.

Fig. 46

În special ilustraţiile de la pagina 100 (Fig. 46), reprezentând poarta unui lagăr de concentrare

nazist şi o manifestaţie a Ku Klux Klan-ului cu veştminte şi cagule albe (40mm/35 mm) rămân de neînţeles pentru elevul de Clasa a VIII-a, în absenţa unui demers exploratoriu voluntar (şi extrem de amplu) din partea pedagogului.

Într-un context al responsabilităţii asumate voluntar, acesta ar fi pus în situaţia de a explica sute de noţiuni enumerate în fugă – pentru care imaginile fotografice fără legendă încearcă să justifice atât lipsa registrelor conexe istoricizante, cât şi absenţa planurilor-detaliu în chestiunile sensibile ale minorităţilor – conlocuitoare sau nu, etnice, religioase sau de gen.

O abordare onestă, ancorată în realitate a întrebărilor generate de subiectele cheie ale lecţiilor ar fi fost nu numai imperativă la nivel etic şi metodologic, dar şi obligatorie în relaţie cu obiectivele teoretice ale grupului de autori şi referenţi, ce au propus o abordare teoretică exhaustivă, extrem de complexă pentru nivelul de înţelegere şi capacitatea de asimilare al unui elev de clasa a VIII-a, însă complet lipsită de instrumentarul istoric, evenimenţial şi aplicativ al instanţelor relevante.

Concluzii

Un discurs actualizat al chestiunii minorităţilor, cu precădere al minorităţilor naţionale în concordanţă cu standardele de secol 21 sunt inevitabile. Romii, mereu absenţi din secţiunile destinate minorităţilor naţionale, trebuie prezentaţi şi descrişi în conformitate cu istoria tradiţiilor, emancipării şi situaţiei lor sociale în România şi Europa. Evreii, maghiarii, turcii, albanezii, armenii, bulgarii, croaţii, grecii, saşii, italienii, polonezii, rusii lipoveni, sârbii, cehii, slovacii, tătarii, ucrainienii, macedonenii, rutenii sau mai noii migranţi chinezi, arabi, (din nou) italieni, africani – mulți dintre ei cu contribuţie importantă la viaţa socială şi mediul de afaceri românesc, sunt pur şi simplu omişi din enumerare fie din raţiuni de spaţiu, fie din considerente pedagogice ce ne scapă din vedere la momentul analizei, având în vedere noile modificări de programă ce introduc Educaţia Interculturala în Curriculum-ul de clasa a VII-a.

Într-o metododogie ajustată, cu aplicare în 2015-2016, lipsa de referinţă în context la educaţia împotriva discriminării de gen și sexuale, eludând particularităţile identitare psihologice şi sociale ale celibatului, familiei monoparentale, cuplurilor liber-consimțite, precum şi a homosexualităţii, bisexualităţii, lesbianismului, trans-sexualitătii şi ale derivativelor cognitive aferente acestor particularităţi identitare aduc un prejudiciu real educaţiei diversităţii şi respectului faţă de drepturile şi opţiunile de viaţă ale persoanelor sus-menţionate.

În contextul normativelor EU, **această abordare este una nejustificabilă**, ea subminând întregul edificiu teoretic al manualelor existente şi ignorând determinanţi psihologici importanți ai identității – ireductibili (sau „nemaireductibili”) la ignoranţa programată de autorul-pedagog în rândurile elevilor. Astfel, ei riscă să devină beneficiari marginali de facto, altfel spus neavizaţi, ai culturii globalizante specifice noului mileniu, unde determinările de gen devin adeseori temă în conflictul civilizaţiilor. Educaţia libertăţilor sexuale şi înţelegerea nuanţată a determinărilor de gen sunt fundamentale pentru indicii de respect faţă de diferenţa de identitate.

Educaţia de gen este astfel un imperativ al curriculumului de cultura generală, problema identităţii de gen fiind specifică atât mentalităţilor contemporane – occidentalismul secular cristalizat în standardele contemporane ale diversităţii şi regulilor de convieţuire democratică, cât şi istoriei civilizaţiilor, culturilor şi valorilor lumii în general. Originată în Teoria Genului, justificarea principiului antropologic subsecvent este de neevitat; clarificarea sa teoretică apare utilă în contextul unei prejudecăţi sistemice prezente în variile strategii pedagogice ezitante sau opace – încă atotprezente în sistemul educaţional naţional: astfel, în fundamentele Gender Theory, principiul de bază se cristalizează în funcţie de următoarea teză: sexul individului se specifică drept fiind născut – un determinant biologic relativ, în vreme genul ca un construct identitar psihologic şi cultural fără legătură intrinsecă cu sexul individului la naştere. Aceasta intră desigur în conflict cu definiţiile conservatoare ale persoanei, dar este un fundament al teoriei identităţii de neeludat în esenţă şi prezentat în relaţia sa determinantă cu celelalte „instituţii (formatoare) ale identităţii”, anume statul, religia, şcoală, familia, cultura şi societatea.

Discriminarea etnică devine prezentă numai la nivelul unor exigențe contemporane, unde istoria şi tradiţiile minorităţilor de tot felul ar avea un loc precis şi un rol explicit. Acest nivel de auto-cenzură, în numele globalismului teoretic cvasi-generalizant în defavoarea ideii de minoritate sau specificitate, desfăşurat de altfel cu maximă coerenţă şi „metodă”, este evident atât în corpul lecţiilor, adeseori atent teoretizate în limitele abstracte la nivelul termenilor-cheie şi vădit sincretice la nivelul temelor de reflecţie. Astfel, lecţiile nu aduc nimic nou la nivelul particularităţii şi locaţiei evenimentului istoric, ci lasă un mare gol, atât inechitabil, cât şi periculos de elocvent prin chiar tăcerea calculată a autorilor şi metodologilor.

Într-un curriculum pro-european, metodologia multiculturală – cu toate aspectele ei incomode pentru naţionalism – trebuie să îşi rescrie rădăcinile într-o viziune cu totul actualizată a educaţiei civice, bazată **pe o nouă prioritate, anume cea a conceptualizării identităţilor multiple** – fie ele etnice, de gen sau de convingere – laolaltă cu prezentarea pe larg a diferenţelor între indivizi sau grupuri elective. Dacă Religia, cu perspectiva sa teologizantă asupra moralei şi idiosincrazia sa la pluralitatea credinţelor şi obiceiurilor îşi va păstra rolul determinant în ponderea pedagogică a educaţiei etice în România anului 2017, atunci unde ar mai rămâne de inserat o metodologie cu mize interdisciplinare, unde diversitatea tradiţiilor, fie ele religioase, fie de mentalitate, să corespundă dimensiunii unui curriculum al diversităţii și drepturilor omului? Ce intertext metodologic ar putea asocia coerent discipline precum religia, educaţia sexuală şi educaţia interculturala? La nivel practic, sistemul educaţional din spaţiul românesc are nevoie urgent de ilustrări contextuale a noţiunilor generatoare de respect faţă de singularitate, unicitate sau diferenţa ireductibilă, însoţită de un aparat adecvat al aplicaţiilor în care fundamentele gândirii critice să fie introduse împreună, a se citi în contextul propice unei educaţii democratice la standarde contemporane – şi conforme obligaţiilor asumate deja de România ca membru al Uniunii Europene.

Într-o viziune exhaustivă a obligaţiilor decurgând din apartenenta României la comunitatea internaţională, credem că unele precizări devin imperative dat fiind orizontul angajamentelor României sensibile la factorul timp. Liniile directoare ale UNESCO, de aplicat – începând din 2015 – de către statele membre fac referire explicită la un curriculum şcolar a cărui multidisciplinaritate are de luat în calcul atât globalizarea, cât şi apariţia sau extinderea identităţilor şi opţiunilor de viaţă alternative într-o lume unde diversităţii de facto i se cere asociată respect de jure. Marile schimbări la care asistăm în jurul nostru, mişcările sociale ample, laolaltă cu schimbările economiei mondiale şi ale geografiilor politice tradiţionale impun o reevaluare perspectivistă profundă a fundamentelor valorilor noastre, laolaltă cu reînțelegerea adecvată a diferenţei culturale, cât şi cu o redesenare a conceptelor şi a instituţiilor identităţii în funcţie de normele respectării diversităţii şi competenţei interculturale, acestea reprezentând unică strategie de convieţuire în lumea globalizării. Promovarea unei educaţii interculturale, ce are a-şi direcţiona urgent paşii şi strategiile către normele „dezvoltării integrale a personalităţii umane, cât şi a întăririi respectului pentru drepturile omului", într-un climat unde „deschiderea şi prietenia" să guverneze relaţiile între naţii şi grupuri rasiale sau religioase" este stipulată ca prioritate zero a UNESCO. Educaţia în România contemporană, ca ţară prezentă nu numai la nivel formal în acest angajament, are a-şi defini urgent politicile, metodologiile, cât şi pârghiile de acţiune către împlinirea acestui imperativ al comunităţii democratice internaţionale.[18]

18 Pentru relevanţa fragmentului citat, se poate consulta sursa UNESCO Guidelines on Intercultural Education: http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878e.pdf

www.educatie**fara**discriminare.ro

Ilustrație de Sergiu Vasile

CENTRUL DE RESURSE JURIDICE

PROGRAMUL DE COOPERARE ELVEȚIANO-ROMÂN
SWISS-ROMANIAN COOPERATION PROGRAMME

www.swiss-contribution.ro
www.swiss-contribution.admin.ch/romania

Centrul de Resurse Juridice
Str. Arcului, nr. 19, București
T: 40 212 120 690 F: 40 212 120 519

© Centrul de Resurse Juridice, 2016